

3 JUNI 2021

'Ik wil het zelf doen!'

Het stimuleren van zelfredzaamheid in het speciaal onderwijs

Onderwijsinstelling: Hanzehogeschool Groningen

Datum: 3 juni 2021

Student: Jeldau de Groot

Begeleidend docent: A. Runia

Samenvatting

Dit onderzoek is uitgevoerd op de basisschool, een school waar onderwijs wordt geboden aan leerlingen met een fysieke, en in sommige gevallen, een verstandelijke beperking. Een speerpunt van de basisschool is leerlingen voor te bereiden op een zelfredzame toekomst. De directie en het personeel hebben aangegeven weinig inzicht te hebben in de manier waarop het personeel zelfredzaamheid stimuleert bij leerlingen. Daarom is het doel van dit onderzoek om meer inzicht te krijgen in de wijze waarop leerkrachten en ondersteunend personeel zelfredzaamheid stimuleren bij leerlingen. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: *Welke handelingen voeren de leerkrachten en ondersteunend personeel uit om de zelfredzaamheid van de leerlingen op de basisschool te stimuleren?*

Om de hoofdvraag te beantwoorden zijn deelvragen opgesteld die zich richten op de literatuur en de praktijk. Het literatuuronderzoek richt zich op de definitie van zelfredzaamheid, welke factoren zelfredzaamheid stimuleren en welke mogelijkheden er zijn om de ontwikkeling van zelfredzaamheid te registreren. In het theoretisch kader komt naar voren dat onder zelfredzaamheid wordt verstaan: het zelfstandig uitvoeren van algemene dagelijkse verrichtingen. Verder is gebleken dat een passende begeleidingsstijl van belang is om zelfredzaamheid te stimuleren. Handelingen die zelfredzaamheid stimuleren zijn o.a.: kennis hebben van de mogelijkheden van de leerlingen, leerlingen zelf hun werk laten indelen, taken niet overnemen, modellen en leerlingen voldoende tijd geven om een opdracht uit te voeren. Tevens is gebleken dat de ontwikkeling van zelfredzaamheid terugkomt in de leerlijn 'leren leren' opgesteld door het SLO.

Het praktijkgedeelte van dit onderzoek richt zich op alle leerkrachten en het ondersteunend personeel die werkzaam zijn bij de basisschool. Er is een kwalitatief onderzoek uitgevoerd om een grote groep respondenten te kunnen bevragen. Er is onderzocht wat zij verstaan onder zelfredzaamheid, hoe zij het stimuleren van zelfredzaamheid ervaren en welke handelingen zij uitvoeren om zelfredzaamheid te vergroten bij leerlingen. Daarnaast is onderzocht in welke mate het werken aan zelfredzaamheid een doel op zich is. Er is een online enquête afgenomen met gesloten vragen. Zo is gebleken dat leerkrachten en ondersteunend personeel het stimuleren van zelfredzaamheid als belangrijk ervaren. Zij geven aan over voldoende handvatten te beschikken, tegelijkertijd willen zij meer kennis opdoen omtrent het stimuleren van zelfredzaamheid en de belastbaarheid van de leerlingen.

Leerkrachten en ondersteunend personeel geven aan met name leerlingen tijd te geven om een opdracht zelf te doen en te begeleiden 'met de handen op de rug'. Onder zelfredzaamheid verstaan leerkrachten en ondersteunend personeel een gevoel van autonomie en competentie. Daarnaast komt naar voren dat zelfredzaamheid het meest wordt gestimuleerd tijdens pauzemomenten, buitenspelen en de weektaak. De enquête die gebruikt is voor dit onderzoek bestaat voor het merendeel uit gesloten vragen, waardoor respondenten niet altijd de mogelijkheid hebben hun eigen antwoord te geven. Door het gebruik van een enquête is het ook niet mogelijk om door te vragen op gestelde vragen.

Een aanbeveling aan de directie is het informeren van het personeel over onderbouwde handelingen die zelfredzaamheid stimuleren bij leerlingen. Het theoretisch kader in dit onderzoek kan daarvoor gebruikt worden. Daarnaast wordt er aanbevolen leerkrachten en ondersteunend personeel bij te scholen over de ziektebeelden en daarmee de belastbaarheid van de leerlingen.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	2
Hoofdstuk 1 Introductie.....	4
1.1 Gegevens opdrachtgever.....	4
1.2 Aanleiding van het onderzoek.....	4
1.3 Probleemstelling.....	5
1.4 Doel van het onderzoek en verwachtingen.....	5
1.5 Dit onderzoek.....	6
Hoofdstuk 2 theoretisch kader.....	7
Hoofdstuk 3 Methode.....	11
3.1 Dataverzameling.....	11
3.2 Beschrijving van de onderzoeksgroep.....	11
3.3 Operationalisatie.....	11
3.4 Procedure afname meetinstrumenten.....	13
3.5 Data-analyse.....	14
3.6 Betrouwbaarheid en validiteit.....	15
Hoofdstuk 4 Resultaten.....	17
4.1 Zelfredzaamheid.....	17
4.2 Handelingen om zelfredzaamheid te vergroten.....	18
4.3 Ervaringen van leerkrachten en ondersteunend personeel.....	20
4.4 Stimuleren van zelfredzaamheid als doel.....	23
Hoofdstuk 5 Conclusie en discussie.....	25
5.1 Conclusie.....	25
5.2 Discussie.....	26
5.3 Aanbevelingen.....	27
Literatuurlijst.....	29

Hoofdstuk 1 Introductie

In dit hoofdstuk wordt de opdrachtgever beschreven en wat de aanleiding van dit onderzoek is. Daarnaast komt de probleemstelling naar voren en wordt de onderzoeksvraag beschreven. De onderzoeksvraag is opgedeeld in hoofd- en deelvragen.

1.1 Gegevens opdrachtgever

Dit onderzoek vindt plaats op de basisschool. De missie van de basisschool is leerlingen voorbereiden op een zo zelfredzaam mogelijk bestaan in de samenleving (de basisschool, 2021). Het is een openbare school die onderwijs biedt aan leerlingen waar een fysieke beperking voorliggend is of waar sprake is van een meervoudige beperking. Om deze reden valt de basisschool binnen het cluster 3 onderwijs. Alle leerlingen hebben een toelaatbaarheidsverklaring nodig om toegelaten te worden op de basisschool.

De leerlingen krijgen een divers aanbod wat hen moet voorbereiden op een plek in de maatschappij. Dat is voor deze leerlingen complexer dan voor reguliere leerlingen, want naast onderwijskundige doelen moeten er voor hen ook revalidatiedoelen worden opgesteld. Voor de revalidatiedoelen werkt de school intensief samen met het Beatrixoord. De leerlingen volgen diverse therapieën op school. Ook zijn er tijdens de lessen therapeuten aanwezig om ondersteuning te bieden. De samenstelling van het personeel wijkt af van een reguliere school. Naast de 32 leerkrachten zijn er 35 ondersteunende personeelsleden aanwezig op de werkvloer. Dit is nodig om de missie van de basisschool uit te kunnen voeren.

1.2 Aanleiding van het onderzoek

De school biedt een geïntegreerd aanbod dat de leerlingen moet voorbereiden op een volwaardige plek in de maatschappij. De laatste jaren is het beleid van de overheid gericht op het stimuleren van zelfredzaamheid en het nemen van eigen regie. Een reden hierachter is de participatiesamenleving die steeds meer zelfredzaamheid van mensen vraagt (Movisie, 2020). Een speerpunt van de basisschool sluit aan bij de verwachtingen die een participatiesamenleving schept; eigen regie nemen en wanneer dat niet mogelijk is zelf hulp organiseren.

Op reguliere scholen is het stimuleren van zelfredzaamheid tevens een aandachtspunt. Dit blijkt uit de kerndoelen opgesteld door het SLO die zijn verwerkt in de leerlijn 'leren leren'. Hierbij draait het niet om vaardigheden of kennis met betrekking tot kennisvakken, maar gaat het om vaardigheden aanleren die zelfredzaamheid vergroten (SLO, z.d.). Hoewel zelfredzaamheid stimuleren op alle scholen volgens de SLO doelen een belangrijk onderdeel is, ligt dit op de basisschool toch wat gecompliceerder door de fysieke beperkingen van de leerlingen. Leerlingen werken toe naar een zo groot mogelijke mate van zelfredzaamheid. Door verschillende beperkingen verschilt de mate van zelfredzaamheid van die van leeftijdsgenoten die regulier onderwijs genieten. In de praktijk betekent dit dat leerlingen leren regie te nemen en deze kunnen dragen. Het SLO verstaat onder zelfredzaamheid 'het vermogen om dagelijkse algemene levensverrichtingen zelfstandig te kunnen doen' (SLO, z.d.). Zelfsturing en zelfstandigheid zijn tevens begrippen die vaak worden genoemd wanneer er over zelfredzaamheid wordt gesproken. Het zijn belangrijk onderdelen in de ontwikkeling van een kind. Wanneer er wordt gesproken over zelfredzaamheid gaat het bijvoorbeeld over aan- en uitkleden, zelf eten en zindelijkheid. Zelfredzaamheid wordt gezien als een onderdeel van zelfstandigheid (SLO, z.d.).

Voor de leerkrachten en ondersteunend personeel van de basisschool is het een dagelijkse uitdaging om de zelfredzaamheid van de leerlingen te stimuleren. Door sommige beperkingen worden 'kleine' handelingen ineens een grote uitdaging, bijvoorbeeld het uitpakken van een tas. Daarbij is er bij een groot aantal leerlingen tevens sprake van een verstandelijke beperking wat ervoor zorgt dat de wereld voor deze kinderen nog moeilijker te begrijpen is. Aan leerkrachten en ondersteunend personeel dus de taak om zelfredzaamheid te stimuleren en daarbij leerlingen te leren balans te vinden in hun belastbaarheid en de belasting die ze ondergaan.

Een doel van de begeleiding en verzorging is altijd dat de leerling zo zelfredzaam mogelijk in de samenleving komt te staan. Om dit te bereiken wordt bij een groot aantal leerlingen de begeleiding langzaam aan afgebouwd waar en wanneer dat mogelijk is. Tevens wordt er geadviseerd te begeleiden met 'de handen op de rug', waarbij personeel een opdracht niet overneemt van de leerling. Door begeleiding en verzorging af te bouwen wordt de zelfstandigheid vergroot en dat is waar de school aan werkt (de basisschool, 2021). Momenteel is bij de directie onbekend hoe het personeel zelfredzaamheid stimuleert bij de leerlingen. Dit onderzoek richt zich op de leerkrachten en het onderwijsondersteunend personeel van alle afdelingen van de basisschool.

1.3 Probleemstelling

Zelfredzaamheid is dus een belangrijk speerpunt van de basisschool. Aan deze missie werken de leerkrachten, therapeuten, assistenten, leraarondersteuners en overig personeel dagelijks. In de praktijk wordt ervaren dat afbouwen van begeleiding lastig is. Er wordt gesproken over het afbouwen van begeleiding, daarbij wordt niet beschreven wanneer dat gebeurt en tijdens welke momenten.

Leerlingen hebben verschillende ziektebeelden die allemaal anders verlopen. Sommige leerlingen zullen hun zelfredzaamheid kunnen vergroten, sommigen zullen hun zelfredzaamheid zien verkleinen door een progressief ziektebeeld. Voor personeel is het een constante zoektocht naar handelingen die zelfredzaamheid stimuleren bij leerlingen met een fysieke beperking. Het is momenteel niet duidelijk op welke wijze het personeel zelfredzaamheid stimuleert. Het personeel en de directie wil meer inzicht in de manier waarop het personeel zelfredzaamheid stimuleert. De hoofdvraag van dit onderzoek is:

Welke handelingen voeren de leerkrachten en ondersteunend personeel uit om de zelfredzaamheid van de leerlingen op de basisschool te stimuleren?

Literatuur deelvragen:

- Wat is zelfredzaamheid?
- Welke factoren zijn stimulerend om de zelfredzaamheid te vergroten?
- Welke richtlijnen/leerlijnen zijn er om de ontwikkeling van zelfredzaamheid te registeren?

Praktijk deelvragen:

- Wat verstaan leerkrachten en het ondersteunend personeel onder zelfredzaamheid?
- Wat doen leerkrachten en het ondersteunend personeel om de zelfredzaamheid van leerlingen te vergroten?
- Hoe ervaren de leerkrachten en het ondersteunend personeel het stimuleren van de zelfredzaamheid van de leerlingen?
- In hoeverre is het stimuleren van zelfredzaamheid een doel waar leerkrachten en ondersteunend personeel aan werken?

1.4 Doel van het onderzoek en verwachtingen

Het doel van dit onderzoek is personeel en directie inzicht te geven in de wijze waarop de zelfredzaamheid wordt gestimuleerd en deze beter in kaart te brengen. Dit betekent dat uit het onderzoek naar voren komt wat het personeel doet om zelfredzaamheid van leerlingen te stimuleren, hoe het personeel het stimuleren ervaart en of ze vinden dat ze genoeg handvatten hebben. Daarnaast zorgt dit onderzoek voor meer kennis omtrent de handelingen die zelfredzaamheid kunnen stimuleren. De verwachting is dat er een advies wordt uitgebracht om het stimuleren van zelfredzaamheid te verbeteren. Dit zal voor de leerlingen betekenen dat de kwaliteit van het onderwijs, met name het stimuleren van zelfredzaamheid, verbeterd zal worden.

1.5 Dit onderzoek

Dit onderzoek richt zich op drie onderdelen. Ten eerste het vergroten van de kennis over het stimuleren van zelfredzaamheid. Ten tweede wordt getoetst of de handelingen die het personeel uitvoert overeenkomen met de handelingen die in het theoretisch kader worden genoemd. Ten derde wordt gekeken hoe het personeel het ervaart om de zelfredzaamheid te stimuleren. Dit geeft het personeel en de directie meer inzicht in de manier waarop personeel momenteel zelfredzaamheid stimuleert. De resultaten van dit onderzoek zullen de directie van de basisschool inzicht geven in de manier waarop personeel momenteel zelfredzaamheid stimuleert. Ook zal zichtbaar worden op welke wijze het personeel werkt aan één van de speerpunten van de school.

1.5.1 Verwachtingen

De uitkomsten van dit onderzoek zullen de school meer inzicht geven wanneer het stimuleren van zelfredzaamheid bij leerlingen betreft. De resultaten zullen weergeven in hoeverre leerkrachten theoretisch onderbouwde handelingen toepassen om zelfredzaamheid te stimuleren. Wanneer het personeel aangeeft dat het stimuleren van zelfredzaamheid onvoldoende lukt kan de directie verder onderzoeken hoe ze dit kunnen verbeteren.

De verwachting is dat leerkrachten, ondersteuners en directie een concreet overzicht krijgen van de verrichte handelingen en of deze handelingen gebaseerd zijn op de huidige wetenschappelijke inzichten. Daarbij is de verwachting dat het personeel het stimuleren van zelfredzaamheid belangrijk vindt, aangezien het een speerpunt is van de basisschool. De verwachting is dat er verschillen te zien zijn in de antwoorden van ondersteunend personeel en leerkrachten. Beide groepen werken op een andere manier met leerlingen en hebben mogelijk verschillende zienswijzen op het stimuleren van zelfredzaamheid.

Wanneer blijkt dat de handelingen die het personeel momenteel uitvoert niet overeenkomen met wat in de literatuur naar voren komt, is de hoop dat dit verbetert naar aanleiding van de uitkomsten van dit onderzoek. Op deze manier kan het stimuleren van zelfredzaamheid gebeuren op een theoretisch onderbouwde manier. Hierdoor kan dit onderzoek bijdragen aan de kwaliteit van het onderwijs op de basisschool, waar uiteindelijk de leerlingen bij zijn gebaat.

Hoofdstuk 2 theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt een theoretisch kader rondom zelfredzaamheid gevormd. Het belang van zelfredzaamheid wordt uitgelegd net als het feit dat het één van de basisbehoeften is. Zelfredzaamheid komt terug in de leerlijnen en kerndoelen die zijn opgesteld door het landelijk kenniscentrum SLO. Deze kerndoelen worden beschreven, daarnaast wordt verhelderd hoe dit in een onderwijssetting wordt vormgegeven.

2.1 Zelfredzaamheid

Zelfredzaamheid speelt in alle vormen van onderwijs een grote rol. Zelfstandigheid en zelfredzaamheid worden ten onrechte wel eens als synoniem gebruikt. Er is echter wel een verschil tussen beide begrippen. Zelfredzaamheid is 'het vermogen om dagelijkse algemene levensverrichtingen zelfstandig te kunnen doen' (SLO, z.d.). Bij algemeen dagelijkse verrichtingen kan gedacht worden aan zelf een jas aan- en uitdoen, tas in- en uitpakken, eten en drinken en naar het toilet gaan (Kikkert, 2019). In een onderwijssetting is ook te denken aan bewegen door een klaslokaal en het uitvoeren van een schoolopdracht. Zelfredzaamheid wordt als een onderdeel van zelfstandigheid gezien. Zelfstandigheid is het vermogen om onafhankelijk te zijn van een ander en eigen keuzes te maken (wij-leren, z.d.). Wanneer mensen het gevoel hebben zelf veel te kunnen doen, vergroot dat het gevoel van welbevinden en eigenaarschap (Movisie, 2020). Bij zelfredzaamheid in het onderwijs kan worden gedacht aan; het in- en uitpakken van een tas, jas aan- en uittrekken, verplaatsen binnen de school en eten en drinken. In een schoolse setting kan tevens worden gedacht aan werk indelen met behulp van een planner, een (meervoudige) opdracht uitvoeren, materialen pakken en opruimen en zelf een materiaal probleem oplossen (CED-groep, 2012).

In het onderwijs wordt er geregeld over 'zelfstandig werken' gesproken. Zelfstandig werken houdt in dat leerlingen zonder begeleiding werken of spelen. Wanneer ze ergens tegenaan lopen proberen ze dit zelf op te lossen, zo nodig met hulp van een klasgenoot (Van Eijkeren, 2012). Dit wordt bevestigd door Delfos, die daarbij aangeeft dat kinderen een balans zoeken tussen zelfstandigheid en afhankelijkheid (2020).

Leerkrachten en ondersteunend personeel hebben twee taken. Ze zijn er voor de leerlingen om hun ontwikkeling te stimuleren op het gebied van verschillende vakken, maar ook op het gebied van zelfredzaamheid. Elk kind ontwikkelt zich op zijn eigen manier en heeft maakt een eigen ontwikkeling door. Belangrijk is om eigenheid van elk kind te respecteren en voor de wijze waarop deze zich ontwikkelt (Hooijmaaijers, Stokhof & Verhulst, 2015). Om de leerlingen op de juiste manier te stimuleren is kennis van leerling specifieke onderwijsbehoeften nodig. Onderwijsprofessionals moeten op de hoogte zijn van de mogelijkheden van de leerlingen en wat binnen hun mogelijkheden ligt (Bijl, Van der Veer & Micklinghoff, 2013). Pas dan kunnen leerkrachten handelingen uitvoeren die zelfredzaamheid en zelfstandigheid stimuleren.

Voor leerlingen in het cluster 3 onderwijs heeft zelfredzaamheid mogelijk een andere betekenis dan voor leerlingen in het regulier onderwijs. Het is voor deze leerlingen namelijk niet vanzelfsprekend dat ze algemene dagelijkse verrichtingen zelfstandig kunnen uitvoeren (Maes & Vlaskamp, 2020). Uit onderzoek blijkt dat kinderen die motorische vaardigheden ontwikkelen, zelfredzaam en zelfstandig worden. Wanneer kinderen zelfstandiger worden kunnen ze relaties ontwikkelen door te participeren. Daarnaast blijkt dat kinderen juist meer kunnen participeren op het moment dat ze meer vaardigheden opdoen (Holloway & Long, 2019). Volgens Meulen et al. (2014) is het van belang dat leerlingen met een fysieke beperking eigen invloed kunnen uitoefenen in de vorm van keuzen en voorkeuren.

2.2 Het belang van zelfredzaamheid

In de motivatiepsychologie wordt er gesproken over de drie basisbehoeften die ieder mens heeft:

- de behoefte aan relatie;
- de behoefte aan competentie;
- de behoefte aan autonomie of onafhankelijkheid (Alkema et al., 2015).

De derde basisbehoefte, autonomie of onafhankelijkheid, ligt in het verlengde van zelfredzaamheid. Wanneer je hiertoe in staat bent, ben je een stap dichterbij onafhankelijk en autonoom zijn. Daarbij draagt zelfredzaamheid bij aan de basisbehoefte 'competentie'. Namelijk het gevoel iets te kunnen wat voor sommige leerlingen minder vanzelfsprekend is dan voor een ander.

2.3 Kerndoelen

Het landelijk kenniscentrum SLO ontwikkelt een curriculum voor het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. Zij ontwikkelen doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun visie kunnen vormgeven (SLO, z.d.). Zo hebben zij kerndoelen opgesteld voor het speciaal onderwijs om deze vorm van onderwijs richting te geven. Deze kerndoelen houden rekening met de mogelijkheden van leerlingen met een beperking en zorgen ervoor dat kinderen gedurende hun schoolperiode blijven leren. Daarbij zijn er ook kerndoelen opgesteld die leergebied-overstijgend zijn. Dat betekent dat ze gericht zijn op het ontwikkelen van vaardigheden, houding en instelling van de leerlingen (Ministerie van OCW, 2020). In kerndoel 8 van de kerndoelen voor zeer moeilijk lerende kinderen komt zelfredzaamheid ter sprake als praktische redzaamheid: de leerlingen leren hun dagelijkse activiteiten en behoeften zoveel mogelijk zelfstandig te realiseren. Bij de leerlijnen komt het toewerken naar zelfredzaamheid terug onder het kopje 'leren leren'. Deze leerlijn sluit aan op de kerndoelen opgesteld door het SLO (SLO, z.d.).

Ook leerlingen in het onderwijs horen optimaal de kans te krijgen om zich als persoon te ontwikkelen. Het onderwijs richt zich met name op:

- de emotionele en verstandelijke ontwikkeling;
- het ontwikkelen van creativiteit;
- het aanleren van sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden (Ministerie van OCW, 2020).

Het versterken van de zelfredzaamheid staat in het speciaal onderwijs centraal. Volgens het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap correleert het hebben van zelfvertrouwen en een positief zelfbeeld daarmee. Om ervoor te zorgen dat leerlingen zich verder kunnen ontwikkelen is het stimuleren van zintuigen en motoriek een voorwaarde (Ministerie van OCW, 2020).

2.4 In de praktijk

Doordat er op de basisschool zoveel leerlingen zitten met verschillende ziektebeelden vraagt dit ook een flexibele houding in de wijze van begeleiding. Juist in het speciaal onderwijs is het van belang om begeleiding aan te passen aan de mogelijkheden van de leerlingen. Bij leerlingen met een fysieke beperking duurt het langer om basisvaardigheden aan te leren. Het kost meer energie en vraagt soms veel herhaling. Soms nemen leerkrachten de controle over van de leerlingen en nemen ze de leerlingen stap voor stap mee in de opdracht. Op deze wijze lijkt het eenvoudiger te worden voor de leerling, maar wordt tegelijkertijd de mogelijkheid om zelf na te denken en initiatief te nemen afgenomen (Peters, 2008).

2.5 Begeleidingsstijlen

Anton Došen is een kinderpsychiater die verschillende fases in de sociaal-emotioneel ontwikkeling heeft beschreven met daarbij passende begeleidingsstijlen. Deze fases zijn ingedeeld op basis van leeftijd en zijn geschikt voor kinderen met een verstandelijke beperking. Došen gaat uit van de 'normale' ontwikkeling van een kind. Kinderen met een verstandelijke beperking doorlopen dezelfde fases, maar blijven mogelijk langer in een bepaalde fase (Došen & Morisse, 2015).

Volgens Došen is het een voorwaarde om de leerlingen door en door te kennen om de juiste begeleidingsstijl te hanteren. Dit komt overeen met wat beschreven wordt door Bijl, Van der Veer & Micklinghoff (2013). Hij spreekt over wat een leerling kan en wat een leerling aankan en heeft daarbij diverse fases in de sociaal-emotionele ontwikkeling beschreven. Daarbij hoort bij elke fase een

bepaalde begeleidingsstijl passend bij de sociaal-emotionele fase waar het kind in zit (Došen & Morisse, 2015).

2.5.1 Eerste identificatiefase 3-7 jaar

Kinderen worden gedurende de eerste identificatiefase steeds meer hun eigen individu, hebben besef van regels en kunnen zich, in toenemende mate, hieraan houden. In deze fase hebben de kinderen rolmodellen en voelen ze zich tegelijkertijd machtig. Ze zijn impulsief, egocentrisch en kunnen consequenties niet altijd overzien. In een vertrouwde omgeving kan een kind zich staande houden zonder vertrouwde personen (Došen & Morisse, 2015).

2.5.2 Passende begeleidingsstijl bij de eerste identificatiefase

Begeleiding is gericht op het nemen van initiatief, het vormen van een identiteit en het stimuleren van initiatief. Kinderen hebben baat bij een voorbeeld van het gewenste gedrag, net als nabijheid van een volwassene, zonder dat deze het kind betuttelt. Een doel voor deze kinderen is het dragen van verantwoordelijkheid, zodat de vorm van begeleiding kan veranderen. In plaats van samen doen, worden leerlingen gestimuleerd tot het zelf bedenken van oplossingen en het zelf te doen. Dit kan behaald worden door de combinatie van nabijheid en het kind ruimte geven om zelf tot een oplossing te komen. Sociaal leren staat centraal, kinderen kijken hoe een ander iets doet en kopiëren dit gedrag. Verder zijn kinderen nog niet in staat zichzelf te corrigeren en hebben ze begeleiding en correcties nodig in hun gedrag. In de begeleiding is het van belang dat er affectie is naar de kinderen toe en dat ze zich geborgen voelen. Daartegenover is er sprake van een losmakingsproces waarin de leerlingen zelf gaan ondernemen (Došen & Morisse, 2015).

2.5.3 Realiteitsbewustwording 7-12 jaar

In deze fase worden relaties met leeftijdsgenootjes steeds belangrijker en neemt de frustratie-tolerantie toe. Kinderen leren steeds meer vaardigheden waardoor ze steeds zelfstandiger en meer zelfredzaam worden. Het fantasie-denken neemt af en kinderen gaan steeds meer samen spelen, later zelfs op een coöperatieve manier om samen doelen te bereiken.

De wereld wordt steeds realistischer en het contact met volwassenen bestaat vooral uit contact met opvoeders en leerkrachten/begeleiders. In groepsverband leren de kinderen sociale contacten aan te gaan, kunnen ze regels en instructies opvolgen en weten ze conflicten zelf op te lossen (Došen & Morisse, 2015).

2.5.4 Passende begeleidingsstijl bij de realiteitsbewustwordingsfase

In deze fase is begeleiding gericht op het stimuleren van zelfstandigheid, zelfvertrouwen en zelfredzaamheid. Om dit te stimuleren is de begeleiding op afstand (Zwaan et al., 2008). Taken worden niet overgenomen van de leerlingen, maar zij worden juist op afstand ondersteund door begeleiders/leerkrachten. Daarbij is de begeleiding ondersteunend en voorwaardenstellend (Zwaan et al., 2008). Dit betekent in de praktijk dat de juiste omgeving wordt gecreëerd waarin leerlingen tot ontwikkeling kunnen komen. Zo liggen bijvoorbeeld bepaalde materialen klaar, zodat leerlingen deze makkelijk kunnen vinden en zelfstandig kunnen pakken.

Het opdoen van positieve leerervaringen is van belang voor de ontwikkeling van het zelfvertrouwen. Begeleiding in deze fase is op afstand en gebaseerd op een vertrouwensrelatie. Passende ondersteuning bestaat in deze fase uit het geven van positieve feedback en het gewenste voorbeeldgedrag laten zien (Došen & Morisse, 2015).

2.6 Handelingen die zelfredzaamheid stimuleren

Het werkt motiverend voor leerlingen wanneer ze een taak kunnen uitvoeren die binnen hun mogelijkheden ligt. Het vraagt flexibiliteit van de leerkracht om zo nodig taken of opdrachten aan te passen aan de mogelijkheden van de leerling (Bijl, Van der Veer & Micklinghoff, 2013). Onderzoek waar de interesse van de leerling ligt, mogelijk hebben zij zelf al voor ogen wat ze willen leren. Betrek ze bij hun eigen leerproces en sluit aan bij de beleevingswereld van de leerling (Marzano & Miedema, 2014).

Zelfredzaamheid kan ook worden gestimuleerd door taken te faseren (Bijl, Van der Veer & Micklinghoff, 2013). Dit geeft ze een gevoel van competentie, doordat ze zelfstandig een taak uitvoeren, al dan niet voorbereid door de leerkracht. Deze wijze van werken komt overeen met wat beschreven wordt door Zwaan et al. (2008), die beschrijft dat het de taak van de leerkracht is om een voordadenscheppende omgeving te creëren. Voor sommige leerlingen is het helpend om de verschillende stappen in een opdracht inzichtelijk te maken. Dit kan bijvoorbeeld met behulp van pictogrammen, in het onderwijs bekend als 'picto's'.

Een handeling die ook zelfredzaamheid stimuleert is het durven geven van verantwoordelijkheid aan de leerlingen. Zij worden pas echt gestimuleerd wanneer zij de ruimte krijgen zelf te ontdekken en oplossingen te vinden. Voor de leerkracht is hierbij van belang om verwachtingen duidelijk te maken en de hoogst haalbare eisen stelt. Wanneer leerlingen een opdracht of taak uitvoeren hebben zij baat bij directe feedback op zowel het proces als het resultaat (Bijl, Van der Veer & Micklinghoff, 2013). Op deze wijze kunnen zij leren van het proces en de stappen die zij hebben ondernomen. De leerkracht moet daarbij welk rekening houden met de mogelijkheden van de leerling en accepteren dat er verschillende manieren zijn om een doel te bereiken.

Een andere handeling die zelfredzaamheid bevordert is leerlingen hulpmiddelen bieden waarmee ze zelf taken in kunnen plannen (Damen, 2003). Een voorbeeld hiervan is een weektaak waarop verschillende opdrachten staan die leerlingen die week af moeten ronden. De volgorde waarop mogen de leerlingen zelf inplannen. Dit geeft ze een gevoel van autonomie en eigenaarschap over hun eigen leerproces.

Tot slot is het modellen een handeling die bijdraagt aan de zelfredzaamheid van de leerlingen (Damen, 2003). Hiermee wordt bedoeld dat de leerkracht laat zien wat de opdracht is en laat de leerlingen in fasen meedoen. Bijvoorbeeld eerst door het voor te doen, daarna samen te doen en mogelijk daarna alleen. Voorkomen moet worden dat leerlingen een te grote opdracht in één keer zelfstandig moeten maken. Dit komt overeen met het faseren van de opdracht zoals beschreven door Zwaan et al. (2008) en Bijl, Van der Veer & Micklinghoff (2013) die benoemen dat het voorwaarde is om een veilige leeromgeving te creëren. Bij leerlingen met een fysieke beperking vraagt het aanleren van een nieuwe vaardigheid veel herhaling en geduld. Daarbij moet rekening gehouden worden met de belastbaarheid van de leerling. Wanneer de leerlingen een bepaald onderdeel van de taak beheerst, kan begeleiding worden afgebouwd op een geleidelijke manier, zodat leerlingen zelfvertrouwen krijgen/behouden in hun eigen kunnen.

2.7 Samenvatting

Zelfredzaamheid is te beschrijven als 'het vermogen om dagelijkse algemene levensverrichtingen zelfstandig te kunnen doen'. In het speciaal onderwijs zijn er kerndoelen opgesteld, met daarbij passende leerlijnen, die toewerken naar zelfredzaamheid. In het onderwijs is dit ook wel bekend als het vakoverstijgend leergebied 'leren leren'. Om de juiste begeleidingsstijl te kiezen is het van belang om te weten wat leerlingen kunnen én wat ze aankunnen. Er wordt ook wel gesproken over de belastbaarheid. Hiervoor Došen beschreven wat kinderen nodig hebben in bepaalde fases van hun ontwikkeling. In dit onderzoek wordt er gefocust op de eerste identificatiefase en de realiteitsbewustwordingsfase vanwege de leeftijd van de leerlingen op de basisschool.

Er zijn diverse handelingen die zelfredzaamheid stimuleren. Taken aanbieden die binnen de mogelijkheden van leerlingen passen en opdrachten die aansluiten bij de interesse van leerlingen zijn daar voorbeelden van. Net als het aannemen van een flexibele houding ten opzichte van de leerling en kennis hebben van wat de leerling nodig heeft. Daarnaast helpt het wanneer leerlingen de tijd krijgen om aan zelfredzaamheid te werken en opdrachten niet te snel uit handen worden genomen. Verder wordt zelfredzaamheid gestimuleerd wanneer leerlingen verantwoordelijkheid krijgen met duidelijke voorwaarden waar het eindproduct aan moet voldoen. Daarbij helpt het wanneer leerlingen direct feedback krijgen op zowel het proces als op het eindproduct. Maak gebruik van modellen en maak een opdracht overzichtelijk met behulp van picto's. Tot slot komt het gebruik van hulpmiddelen waarmee leerlingen zelf werk in kunnen plannen naar voren. Dit geeft hen overzicht en eigenaarschap.

Hoofdstuk 3 Methode

In dit hoofdstuk wordt de methode van onderzoek beschreven. Er wordt beschreven hoe het onderzoek uitgevoerd gaat worden en geeft een beschrijving van de onderzoeksgroep. De wijze van data verzameling, operationaliseren en data-analyse komen ook aan bod.

3.1 Dataverzameling

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een kwalitatieve aanpak, omdat dit onderzoek beschrijvend van aard is. Er is gekozen voor een kwalitatief design, omdat er gedetailleerde informatie wordt verkregen bij leerkrachten en ondersteunend personeel. Door middel van een kwalitatief onderzoek kunnen verschillende kanten van de probleemstelling belicht worden (Verhoeven, 2018). Om in een korte periode een relatief grote groep respondenten te interviewen wordt er gebruik gemaakt van enquête. Met een gestructureerde wijze van bevragen kan veel data worden geanalyseerd (Van der Donk & Van Lanen, 2020). Op deze wijze kan er een globaal inzicht worden verkregen in de handelingen die leerkrachten en ondersteunend personeel uitvoeren.

3.2 Beschrijving van de onderzoeksgroep

De leerkrachten en het ondersteunend personeel van de basisschool vormen de onderzoeksgroep van dit onderzoek. Wegens de fysieke beperkingen van de leerlingen op de basisschool is er veel ondersteunend personeel werkzaam op de school. Het stimuleren van zelfredzaamheid gebeurt de gehele dag en niet alleen tijdens lesmomenten. Vandaar dat het ondersteunend personeel wordt uitgenodigd deel te nemen aan het onderzoek. Door het verzamelen van data van leerkrachten en ondersteunend personeel is er sprake van brontriangulatie (Van der Donk & Van Lanen, 2020).

Hieronder een overzicht van het aantal personeelsleden dat werkzaam is op de basisschool ns Johan Friso:

Tabel 1: Aantal personeelsleden

	Aantal personeelsleden
Leerkrachten	32
Ondersteunend personeel, exclusief directie	35
Totaal	67

Om een valide en betrouwbaar onderzoek uit te voeren zijn 35 respondenten nodig met een foutmarge van 10% en een betrouwbaarheidsinterval van 90%. Dat zou betekenen dat het reactiepercentage 52% is (Baarda en Bakker, 2012). Er zijn vaker enquêtes verspreid onder het personeel. Hieruit blijkt dat het reactiepercentage laag ligt op de basisschool. Door het doel en het belang van dit onderzoek kenbaar te maken bij het personeel wordt geprobeerd het reactiepercentage te verhogen.

3.3 Operationalisatie

Er wordt een enquête met elf gesloten en één open vraag afgenomen. In het operationalisatieschema hieronder wordt weergegeven hoe het meetinstrument is ontwikkeld.

3.3.1 Operationalisatieschema

In de eerste kolom van tabel 2 wordt het doel van de enquête benoemd. In de tweede tabel worden kernbegrippen genoemd die afkomstig zijn uit de hoofd- en deelvragen. In de derde kolom worden de deelaspecten inzichtelijk gemaakt die aansluiten bij de kernbegrippen. In de vierde en laatste kolom staat de vraag die voorkomt in de enquête en aansluit bij de deelaspecten en kernbegrippen.

De kernbegrippen zijn gekozen aan de hand van de deelvragen. Deze worden namelijk genoemd in de deelvragen. Met behulp van het theoretisch kader zijn deelaspecten aan de 'Ik wil het zelf doen!' Het stimuleren van zelfredzaamheid in het speciaal onderwijs

kernbegrippen gekoppeld. Deze deelaspecten komen terug in de meerkeuze-antwoordopties. Op deze wijze wordt getest of respondenten deze deelaspecten herkennen en toepassen in de praktijk. Zo wordt zelfredzaamheid gedefinieerd als: het zelfstandig uitvoeren van algemeen dagelijkse verrichtingen. Bij het kernbegrip 'zelfredzaamheid' worden deelaspecten benoemd die in het theoretisch kader naar voren komen.

Tabel 2: Operationalisatieschema

Doel van het instrument	Kernbegrip	Deelaspecten	Vragen
Na het afnemen van de enquête is er inzicht verkregen in de handelingen die leerkrachten/ondersteunend personeel uitvoeren om zelfredzaamheid bij leerlingen te stimuleren. Daarnaast is inzicht verkregen in hoe leerkrachten/ondersteunend personeel het stimuleren van zelfredzaamheid ervaren.	Zelfredzaamheid	Zelfstandig jas aan en uitdoen	Tijdens welke vakken/momenten komt het stimuleren van zelfredzaamheid het meeste naar voren? Waarom komt het tijdens deze momenten naar voren?
		Zelfstandig eigen tas uitpakken	
		Zelfstandig eten en drinken pakken	
		Zichzelf verplaatsen in school	
		Zichzelf verplaatsen in het lokaal	
		Spullen pakken voor een opdracht	
		Zelfstandig naar de wc gaan	
		Zelfstandig een schoolse opdracht uitvoeren	
		Zelfstandig tekenen/schrijven	
	Handelingen	Taken aanbieden die binnen de mogelijkheden van de leerlingen passen	Op welke wijze geef jij vorm aan het stimuleren van zelfredzaamheid?
		Aansluiten bij de interesse van de leerling.	
		Flexibele houding ten opzichte van de leerling.	
		De tijd geven om zelf een opdracht uit te voeren.	
		Verantwoordelijkheid geven	
		Directe feedback, zowel op het proces als op het eindproduct	
		Hulpmiddelen om zelf taken in te plannen	
		Modellen	
		Opdrachten inzichtelijk maken	
		Kennis hebben van de mogelijkheden van de leerling	
	Belang van zelfredzaamheid	Leerlingen leren hoe ze zelf problemen op te lossen.	Wat is volgens jou het belang van het stimuleren van zelfredzaamheid?
		Vorbereiding op plek in de maatschappij	

		Gevoel van autonomie en eigenaarschap	In welke mate speelt zelfredzaamheid een rol?
		Eigenaarschap	Welke drie begrippen passen volgens jou het beste bij zelfredzaamheid?
	Begrip zelfredzaamheid volgens het personeel	Zelfstandigheid	
		Zelfvertrouwen	
		Competentie	
		Autonomie	
		Onafhankelijk	
		Zelfvertrouwen/ positief zelfbeeld	
	Ervaringen leerkrachten/ondersteunend personeel	Handvatten	In welke mate is het werken aan zelfredzaamheid een op zichzelf staand doel?
		Ervaringen zelfredzaamheid stimuleren in een onderwijssetting	
		Benodigdheden	Wat heb je nodig om de zelfredzaamheid beter te stimuleren?
		Zelfredzaamheid als doel	
			Hoeveel tijd hebben leerlingen om aan zelfredzaamheid te werken?

3.3.2 Meetinstrumenten

Er wordt gebruik gemaakt van een gestructureerde enquête met gesloten vragen. Door deze methode van data verzamelen kan een grote groep personeelsleden bevraagd worden. Hierdoor komt er een globaal overzicht van de wijze waarop leerkrachten en ondersteunend personeel zelfredzaamheid stimuleert. De handelingen die worden beschreven in het theoretisch kader en in tabel 2 komen terug in de enquête om te toetsen of respondenten deze handelingen in de praktijk inzetten. Er is een optie 'overig' waarbij respondenten een antwoord kunnen geven wat niet in de antwoordmogelijkheden voorkomt. Op deze wijze hebben respondenten de mogelijkheid handelingen te noemen die niet in de enquête worden genoemd. Daarnaast zijn er drie schaalvragen waarmee de ervaringen van respondenten in het stimuleren van zelfredzaamheid worden getoetst. Bij de schaalvragen kunnen de respondenten een cijfer kiezen van 1 t/m 6. Bij elke optie in de schaalvraag wordt een toelichting te geven. Zo is optie 1 'nooit' en optie 6 'altijd'.

3.4 Procedure afname meetinstrumenten

De enquête wordt in overleg met de directie verstuurd naar de gehele onderzoekspopulatie via een e-mail met een link. Om de enquête af te nemen wordt er gebruik gemaakt van Enalyzer, een online-programma wat gebruikt wordt om enquêtes af te nemen. In de mail wordt een uitleg gegeven over het invullen van de enquête, de beoogde tijd die daarvoor nodig is, het doel van het onderzoek en alvast een dankwoord voor het deelnemen aan het onderzoek. Daarbij wordt een uiterlijke datum gegeven waarop de enquête ingevuld kan worden. Wanneer er weinig respons is kan er halverwege nog een herinneringsmail worden gestuurd naar de medewerkers.

De inzet van de enquête leidt tot betrouwbare onderzoeksresultaten omdat respondenten dit individueel in kunnen vullen en daardoor niet worden beïnvloed door anderen. Daarnaast zorgt een enquête ervoor dat er in een relatief korte tijd veel data verzameld kan worden van meerdere respondenten (Van der Donk & Van Lanen, 2020).

Aan het begin van de enquête wordt nogmaals het doel van het onderzoek benoemd en het belang om mee te doen. Daarbij wordt kenbaar gemaakt waarvoor de resultaten zullen worden gebruikt. Er wordt getest of de enquête geschikt is door deze eerst door een aantal proefpersonen te laten invullen. Aan de hand van de feedback worden de vragen aangepast. Bij grote onderzoekspopulaties wordt het werken met open kijkpunten afgeraden (Van der Donk & Van Lanen, 2020). Gezien de grootte van de onderzoekspopulatie en de gegeven onderzoeksperiode is er in dit onderzoek voor gekozen om meerkeuzevragen te gebruiken. Bij de open vraag wordt aangegeven dat het antwoord in één zin geformuleerd moet worden. Daarmee wordt er rekening gehouden met de omvang van de onderzoekspopulatie.

3.5 Data-analyse

Er is een onderscheid gemaakt tussen de data-analyse van de meerkeuzevragen en de open vraag, omdat deze op verschillende wijze wordt geanalyseerd.

3.5.1. Gesloten vragen

Bij de meerkeuzevragen wordt elk gegeven antwoord geteld. Zo wordt er gekeken welke antwoorden het meeste zijn gegeven. De schaalvragen kunnen op dezelfde wijze worden geanalyseerd. Bij zes vragen hebben respondenten de optie meerdere antwoordmogelijkheden aan te klikken. Bij deze zes vragen worden ook alle antwoorden geteld. In tabel 3 is een overzicht van de hoeveelheid antwoordmogelijkheden per vraag.

Tabel 3: Antwoordmogelijkheden per enquêtevraag

Overzicht hoeveelheid antwoordmogelijkheden	Enquêtevragen
Meerkeuzevragen met één antwoordmogelijkheid (inclusief schaalvragen)	2, 5, 6, 10, 13
Meerkeuzevragen met meerdere antwoordmogelijkheden	3, 4, 7, 8, 11, 12
Open vraag	9

Om een antwoord te formuleren op de praktijkdeelvragen zijn passende enquêtevragen opgesteld. Hieronder, in tabel 4, is de verdeling van enquêtevragen en praktijkdeelvragen te vinden. Per praktijkdeelvraag worden de resultaten van de bijbehorende enquêtevragen geanalyseerd. De antwoorden die het meest gegeven zijn worden benoemd in de resultaten en verduidelijkt met grafieken. Ten voorbeeld; in tabel 4 is te zien dat de antwoorden van enquêtevraag 3 en 4 worden gebruikt om de eerste praktijkdeelvraag te beantwoorden. De meest gegeven antwoorden van vraag 3 en 4 worden bij de eerste praktijkdeelvraag beschreven.

De resultaten worden omgerekend naar percentages en weergegeven in grafieken die in de bijlagen terug te vinden zijn. Door aantallen om te zetten naar percentages worden verhoudingen weergegeven en is het mogelijk de antwoorden van leerkrachten en ondersteunend personeel met elkaar te vergelijken. De resultaten worden visueel weergegeven in grafieken. Hierdoor worden de verhoudingen inzichtelijk gemaakt.

Tabel 4: *Overzicht deelvragen*

Praktijkdeelvraag	Data waarmee de deelvraag wordt beantwoord
Wat verstaat het personeel onder zelfredzaamheid?	De antwoorden op vraag: 3, 4
Wat doen leerkrachten en het ondersteunend personeel om de zelfredzaamheid van leerlingen te vergroten?	De antwoorden op vraag: 7, 8 en 9
Hoe ervaren de leerkrachten het stimuleren van de zelfredzaamheid van de leerlingen?	De antwoorden op vraag: 10, 11, 12 en 13
In hoeverre is het stimuleren van zelfredzaamheid een doel waar leerkrachten en ondersteunend personeel aan werkt?	De antwoorden op vraag: 5 en 6

Leerkrachten vs. ondersteunend personeel

De respondenten worden gecategoriseerd in de groepen 'leerkrachten' en 'ondersteunend personeel'. Per categorie worden de antwoorden ook omgezet naar percentages, zodat antwoorden van leerkrachten en ondersteunend personeel met elkaar vergeleken kunnen worden. Met behulp van grafieken wordt de verdeling van antwoorden tussen beide categorieën inzichtelijk gemaakt. Ter ondersteuning van de resultaten zullen een aantal grafieken worden opgenomen in de resultaten. De data van alle enquêtevragen zijn terug te vinden in de bijlage.

3.5.2 Open vraag

De open vraag wordt op een deductieve wijze geanalyseerd aan de hand van categorieën. De deelaspecten en kernbegrippen in het operationalisatieschema worden gehanteerd om de open vraag te categoriseren. De kernbegrippen in tabel 2 worden gehanteerd als categorieën. Per categorie wordt nagegaan of deze in de antwoorden voorkomen door te kijken of de deelaspecten terugkomen in de antwoorden. Voor antwoorden die niet te categoriseren zijn, wordt een nieuwe categorie aangemaakt. Wanneer de antwoorden zijn ondergebracht in categorieën zullen deze worden geteld. Er wordt geteld hoe vaak een bepaald antwoord is gegeven, zo wordt de frequentie berekend (Van der Donk & Van Lanen, 2020). De meest gegeven antwoorden worden weergegeven in de resultaten.

Bij de meerkeuzevragen is de laatste optie 'overig', waar respondenten hun antwoorden kunnen toelichten of aanvullen. Deze open antwoordmogelijkheden worden op dezelfde wijze geanalyseerd als hierboven beschreven. Toelichtingen van respondenten worden benoemd bij de resultaten en verduidelijkt met quotes.

3.6 Betrouwbaarheid en validiteit

Om de betrouwbaarheid te waarborgen wordt er een enquête ingezet in dit onderzoek. Dit voorkomt dat de onderzoeker invloed heeft op interviews en zo mogelijkwijze het onderzoek beïnvloedt, mede doordat de onderzoeker zelf in de praktijk werkzaam is. Tevens worden de uitkomsten van de enquêtes opgenomen in de bijlage. Op deze wijze zijn de resultaten inzichtelijk voor iedereen die het onderzoek leest (Baarda & Bakker, 2012). Doordat er gebruik wordt gemaakt van beschrijvende statistiek hebben de onderzoeksresultaten alleen betrekking op dit onderzoek en is het niet mogelijk uitspraken te doen die verder reiken dan de onderzoek context in dit onderzoek.

De enquête wordt eerst getest op vijf proefpersonen die niet tot de onderzoekspopulatie behoren. Een enquête geeft respondenten de gelegenheid zelf te kiezen wanneer ze de enquête invullen. Daarbij is het afnemen van een enquête minder arbeidsintensief waardoor de onderzoekspopulatie kan worden vergroot tot alle leerkrachten en het ondersteunend personeel op

de basisschool. Hierdoor kunnen meer mensen deelnemen aan het onderzoek, waardoor meer data verzameld kan worden wat ten goede komt aan de betrouwbaarheid van het onderzoek (Baarda & Bakker, 2012). Om de validiteit te vergroten worden personeelsleden geïnformeerd over het doel van het onderzoek, waarom deelname van belang is en wat er met de resultaten gaat gebeuren. Op deze wijze wordt de onderzoekspopulatie betrokken bij het proces van dit onderzoek. Daarnaast wordt het belang benadrukt, namelijk hoe het personeel gezamenlijk werkt aan één van de speerpunten van de basisschool, het stimuleren van zelfredzaamheid.

Hoofdstuk 4 Resultaten

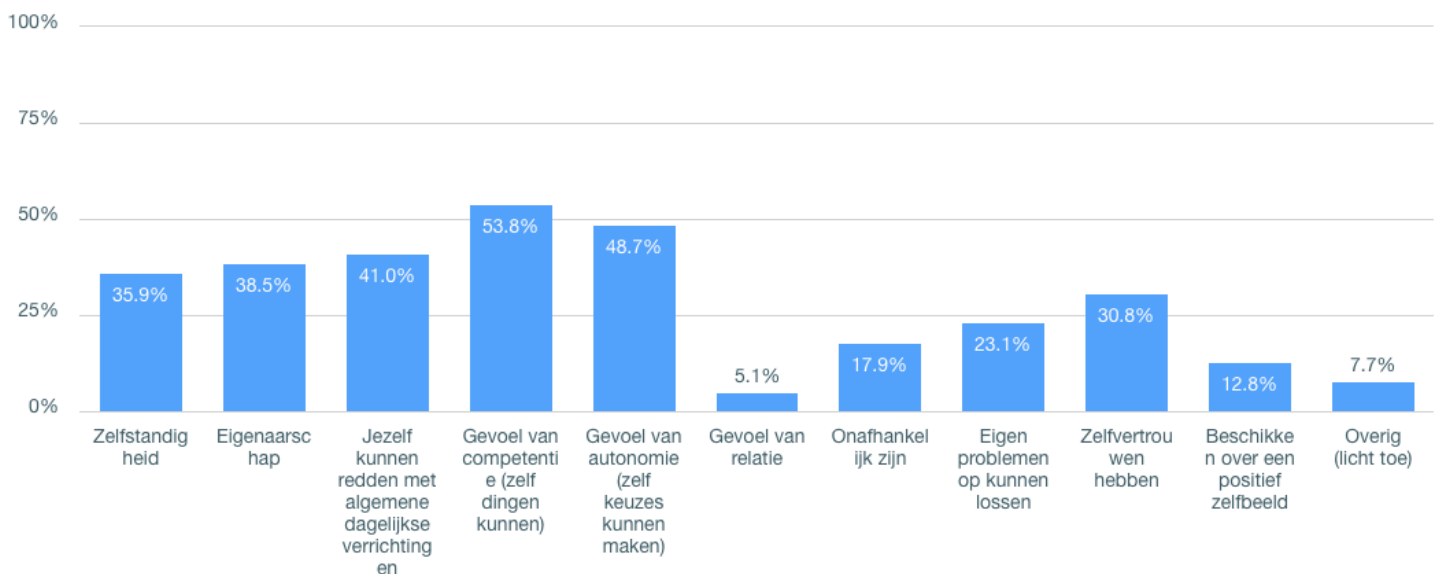
In dit hoofdstuk wordt door middel van de verzamelde gegevens een antwoord geformuleerd op de praktijkdeelvragen. De antwoorden op de praktijkdeelvragen zijn verdeeld in paragrafen. In paragraaf 4.1 worden de resultaten getoond van wat het personeel verstaat onder zelfredzaamheid. In paragraaf 4.2 wordt weergegeven wat leerkrachten en ondersteunend personeel doen om zelfredzaamheid te vergroten. In paragraaf 4.3 worden de ervaringen van leerkrachten en het ondersteunend personeel weergegeven ten opzichte van het stimuleren van zelfredzaamheid. Tot slot wordt in paragraaf 4.4 weergegeven in hoeverre het stimuleren van zelfredzaamheid een op zichzelf staan doel is waar leerkrachten en ondersteunend personeel aan werken. De drie meest gegeven antwoorden worden beschreven. Daarna worden resultaten van leerkrachten en ondersteunend personeel met elkaar vergeleken.

4.1 Zelfredzaamheid

Wat verstaan leerkrachten en het ondersteunend personeel onder zelfredzaamheid?

In grafiek 1 is te lezen dat 54% van de respondenten een 'gevoel van competentie' het meest vindt passen bij zelfredzaamheid. Daarop volgt een 'gevoel van autonomie' wat is geantwoord door 49% van de respondenten. Verder is in grafiek 1 te lezen dat 41% van de respondenten vindt dat 'jezelf kunnen redden met algemene dagelijkse verrichtingen' past bij het begrip zelfredzaamheid.

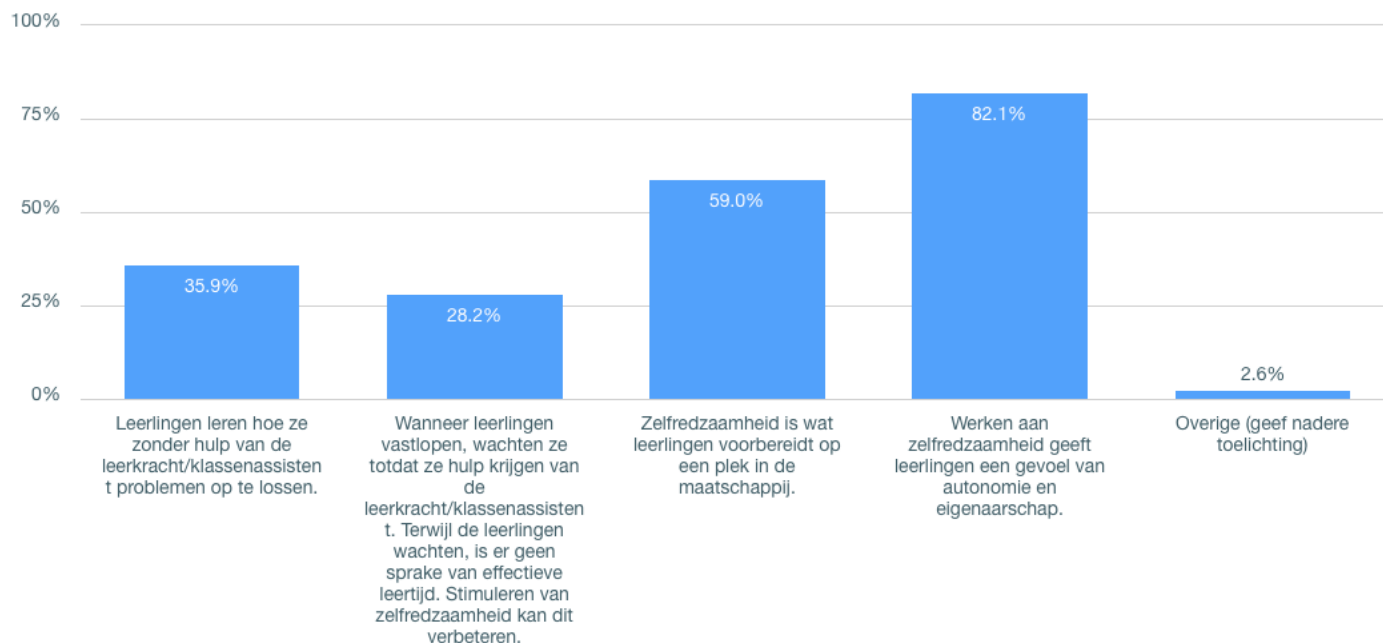
Grafiek 1: Welke begrippen passen het beste bij zelfredzaamheid?

Drie respondenten hebben een toelichting gegeven bij de enquêtevraag, waarin twee keer het begrip 'regie' naar voren kwam. Eén respondent licht toe: *"Regie hebben over wat je wel en niet wil. Voor onze leerlingen is dat wat ze 'zelfstandig' maakt."* Uit de verzamelde data komt naar voren dat leerkrachten en ondersteunend personeel zelfredzaamheid het minste linken met een gevoel van relatie.

In grafiek 2 is te zien dat 82% van de respondenten aangeeft dat zelfredzaamheid leerlingen een gevoel geeft van autonomie en eigenaarschap. Daarnaast geeft 59% aan het dat leerlingen voorbereidt op een plek in de maatschappij.

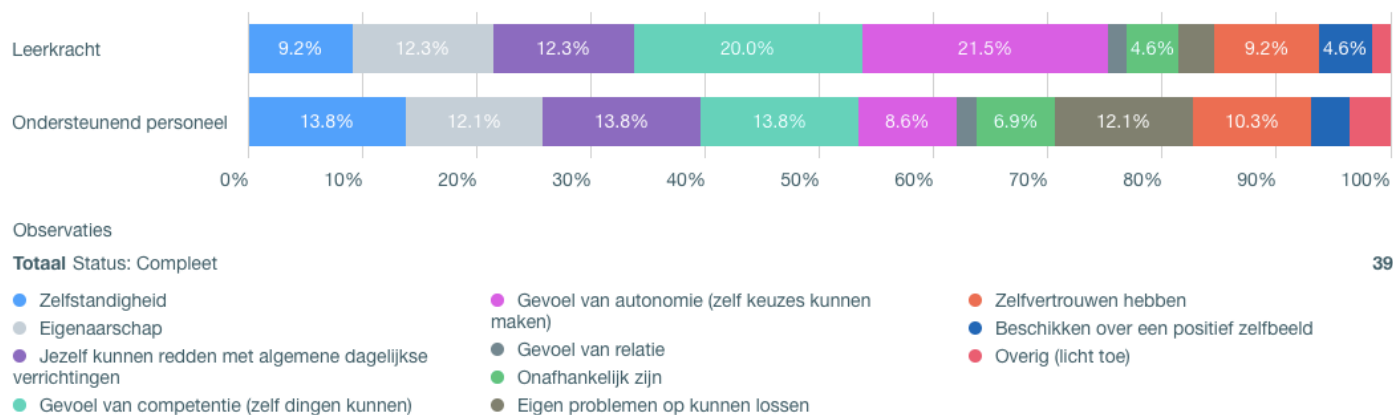
Grafiek 2: Speerpunt van de basisschool.

Leerkrachten vs. ondersteunend personeel

In grafiek 3 is de vergelijking te zien tussen leerkrachten en ondersteunend personeel. Daar is te zien dat leerkrachten een 'gevoel voor autonomie' en een 'gevoel voor competentie' het meest linken aan zelfredzaamheid. Bij het ondersteunend personeel komt naar voren dat zij 'jezelf kunnen redden met algemene dagelijkse verrichtingen', 'een gevoel van competentie' en 'zelfstandigheid' het beste vinden passen bij zelfredzaamheid.

Grafiek 3: Zelfredzaamheid volgens leerkrachten en ondersteunend personeel.

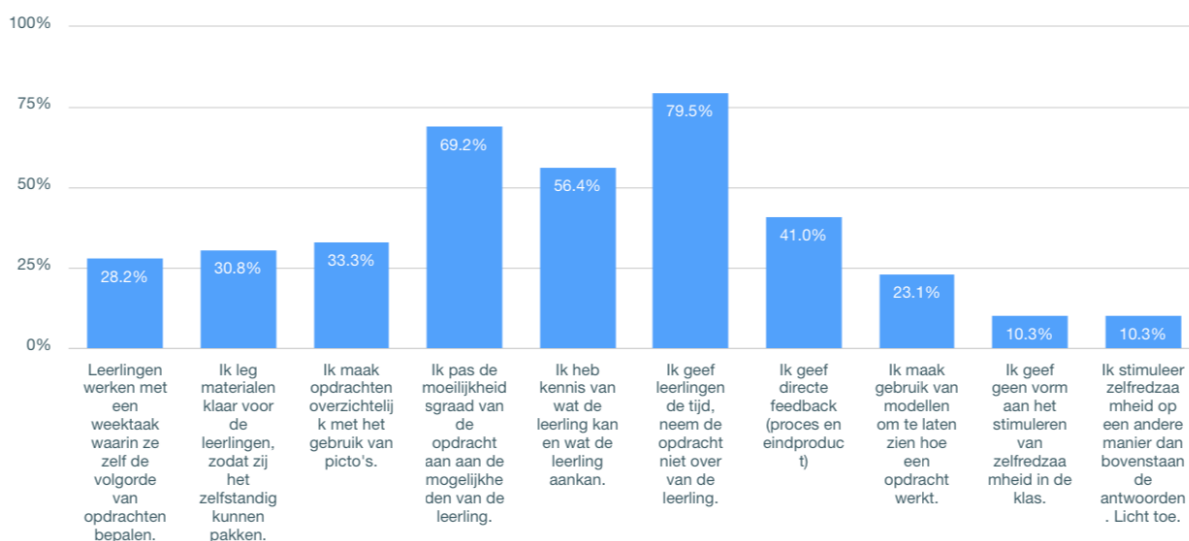
4.2 Handelingen om zelfredzaamheid te vergroten

Wat doen leerkrachten en het ondersteunend personeel om de zelfredzaamheid van leerlingen te vergroten?

In grafiek 4 is te zien dat 80% van de respondenten aangeeft leerlingen de tijd geven om de zelf de opdrachten af te ronden en daarmee niet de opdracht van de leerling overnemen. Daarnaast geeft 69% aan dat zij de moeilijkheidsgraad aanpassen aan de mogelijkheden van de leerling. Verder is in de grafiek te zien dat 56% van de respondenten kennis heeft over de mogelijkheden van de leerling.

‘Gebruik maken van modellen om te laten zien hoe een opdracht werkt’ is met 23% het minst gegeven antwoord. ‘Het werken met een weektaak’ wordt door 28% van de respondenten geantwoord.

Grafiek 4: Handelingen die zelfredzaamheid vergroten.

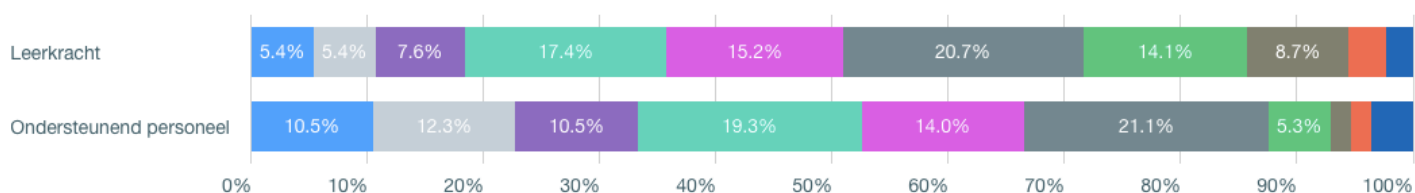

Een viertal respondenten hebben de optie ‘overig’ aangevinkt en hun antwoord toegelicht. Daarin wordt benoemd: “steeds een stapje terug doen” en “begeleiden met de handen op de rug”. Verder komt in de open antwoorden het belang van tijd geven naar voren. Eén van de respondent geeft aan: “Je mag fouten maken, het belangrijkste is dat je ervaart wat je wel kunt.”

Leerkrachten vs. ondersteunend personeel

Wanneer de antwoorden van leerkrachten en ondersteunend personeel worden vergeleken valt te zien dat de drie meest gegeven antwoorden hetzelfde zijn. Daarnaast is in grafiek 5 te zien dat het geven van directe feedback wordt genoemd door 14% van de leerkrachten en door 5% van het ondersteunend personeel.

Grafiek 5: Handelingen die zelfredzaamheid stimuleren: leerkrachten en ondersteunend personeel.

Observaties

Totaal Status: Compleet

- Leerlingen werken met een weektaak waarin ze zelf de volgorde van opdrachten bepalen.
- Ik leg materialen klaar voor de leerlingen, zodat zij het zelfstandig kunnen pakken.
- Ik maak opdrachten overzichtelijk met het gebruik van picto's.
- Ik pas de moeilijkheidsgraad van de opdracht aan aan de mogelijkheden van de leerling.

- Ik heb kennis van wat de leerling kan en wat de leerling aankan.
- Ik geef leerlingen de tijd, neem de opdracht niet over van de leerling.
- Ik geef directe feedback (proces en eindproduct)
- Ik maak gebruik van modellen om te laten zien hoe een opdracht werkt.

- Ik geef geen vorm aan het stimuleren van zelfredzaamheid in de klas.
- Ik stimuleer zelfredzaamheid op een andere manier dan bovenstaande antwoorden. Licht toe.

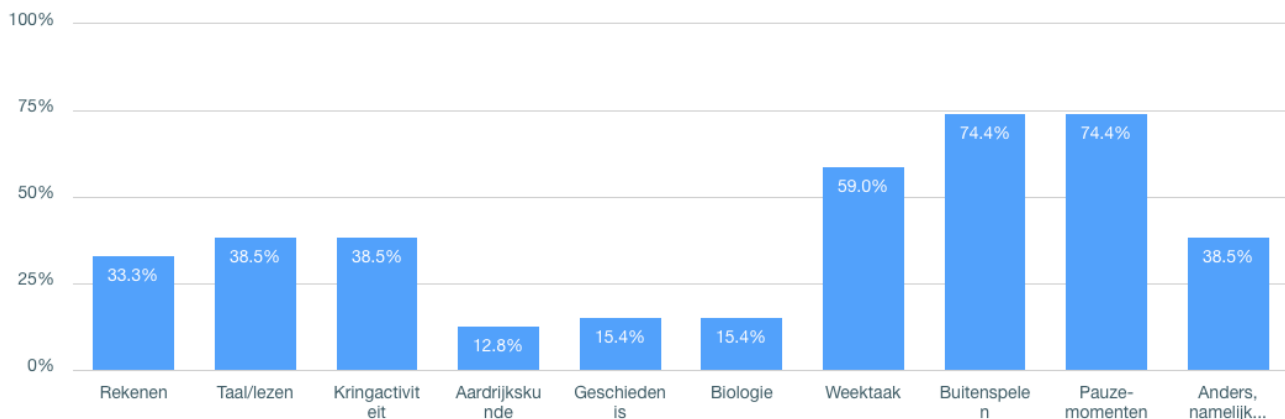
39

4.3 Ervaringen van leerkrachten en ondersteunend personeel

Hoe ervaren de leerkrachten en ondersteunend personeel het stimuleren van de zelfredzaamheid van de leerlingen?

In grafiek 6 is te zien dat 74% aangeeft dat tijdens de pauze- en eetmomenten zelfredzaamheid het meest wordt gestimuleerd. Daarop volgt het werken tijdens de weektaak wat door 59% van de respondenten is geantwoord.

Grafiek 6: Momenten waarop zelfredzaamheid wordt gestimuleerd.

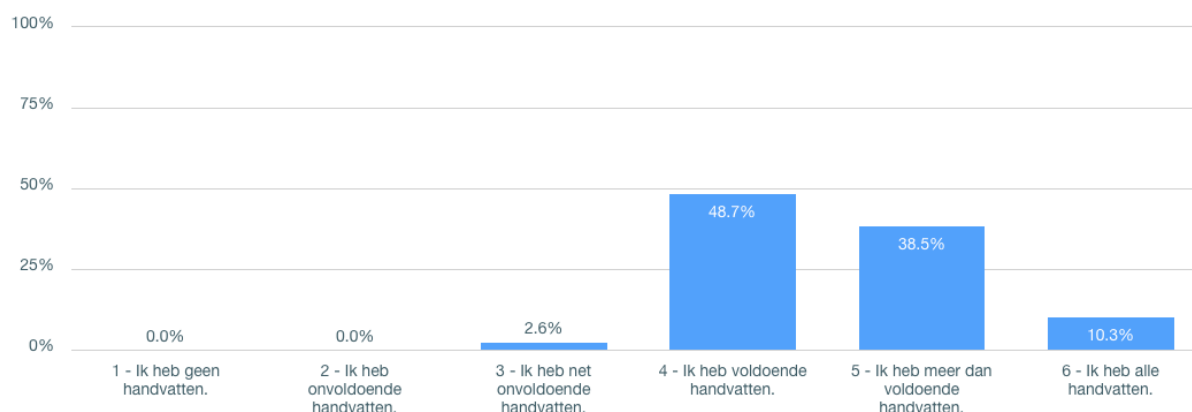

De antwoorden zijn door 14 respondenten toegelicht. Hieruit komt naar voren dat het stimuleren van zelfredzaamheid veelal wordt gestimuleerd tijdens algemene dagelijks verrichten. Een respondent noemt: "Bij binnenkomst; jas ophangen, tas uitpakken en naar huis gaan; jas aandoen, tafel opruimen, tas inpakken, tafel schoonmaken. Bij het eten en drinken; beker en bakje openen, eigen drinken inschenken." Verder worden de begrippen 'praktijkvakken' en 'verzorgingsmomenten' meerdere malen genoemd. Vakken als geschiedenis, aardrijkskunde en biologie komen het minst naar voren in de antwoorden. In de toelichting komt naar voren dat ondersteunend personeel ook verzorgingsmomenten benoemt als momenten waarop aan zelfredzaamheid wordt gewerkt.

Op de vraag wat ervoor zorgt dat er juist tijdens de momenten - dat zelfredzaamheid wordt gestimuleerd - gewerkt kan worden aan zelfredzaamheid wordt er wisselend geantwoord. Termen die veelal terugkomen zijn: zelfstandig kunnen werken, bij elk vak wordt er aan zelfstandigheid gewerkt, zelf keuzes leren maken, dan worden algemeen dagelijkse verrichtingen uitgevoerd, leerlingen leren op die momenten hoe ze hulp moeten vragen wat en doel op zich is en vrije momenten.

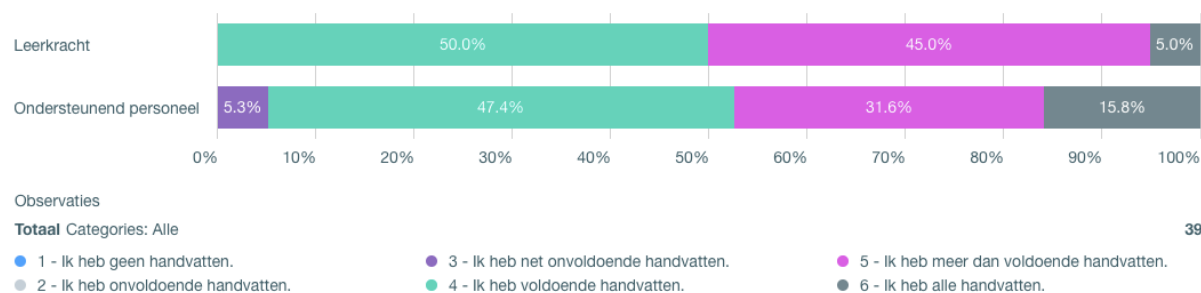
In grafiek 7 is te zien dat het merendeel van de respondenten aangeeft over voldoende handvatten te beschikken om zelfredzaamheid te stimuleren bij leerlingen. Van de respondenten geeft 2% aan over net onvoldoende handvatten te beschikken. 49% van de respondenten geeft aan over voldoende handvatten te beschikken. Daarna geeft 39% van de respondenten aan over meer dan voldoende handvatten te beschikken. 10% geeft aan over alle handvatten te beschikken die zelfredzaamheid bij leerlingen stimuleren.

Grafiek 7: Hoe ervaart het personeel de hoeveelheid handvatten die zij hebben?

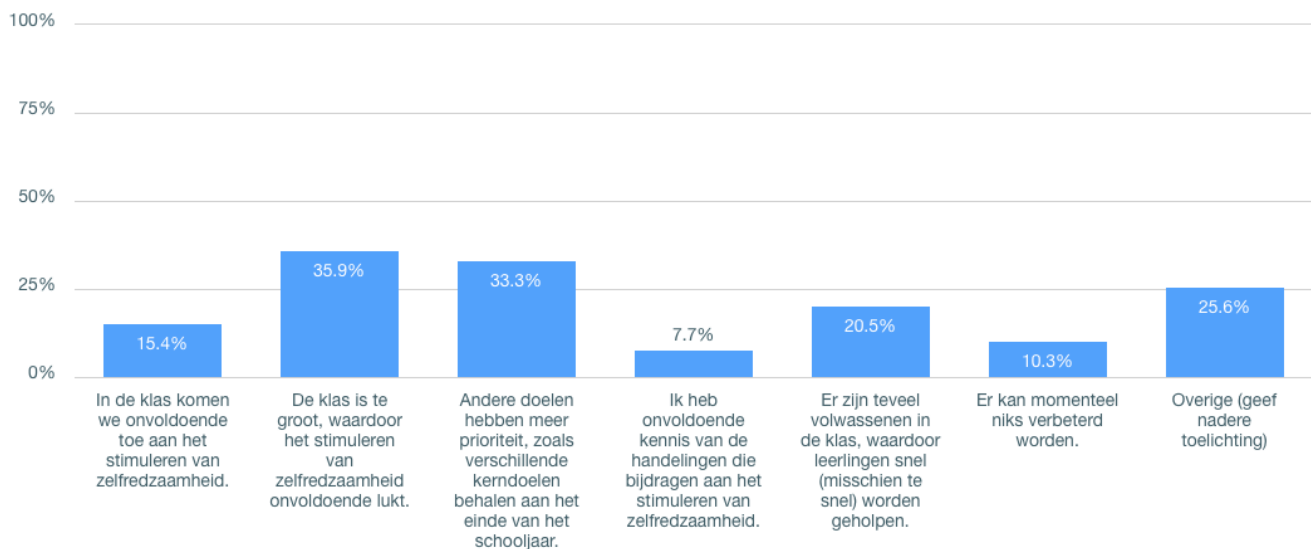
In grafiek 8 is te zien dat onder de leerkrachten niemand aangeeft over onvoldoende handvatten te beschikken om zelfredzaamheid te stimuleren. 5% van het ondersteunende personeel geeft aan over onvoldoende handvatten te beschikken.

Grafiek 8: Hoe ervaart het personeel de hoeveelheid handvatten die zij hebben: leerkrachten en ondersteund personeel.

In grafiek 9 is te zien dat 36% van alle respondenten geeft aan meer kennis te willen hebben over handelingen die zelfredzaamheid stimuleren. 33% geeft aan dat zij 'meer handen in de klas' willen hebben en meer kennis over de diverse ziektebeelden en daarmee meer kennis over de belastbaarheid van de leerlingen. Van de respondenten geeft 21% aan dat zij niks nodig hebben om het stimuleren van zelfredzaamheid te verbeteren.

Grafiek 9: Wat komt er tekort bij het stimuleren aan zelfredzaamheid?

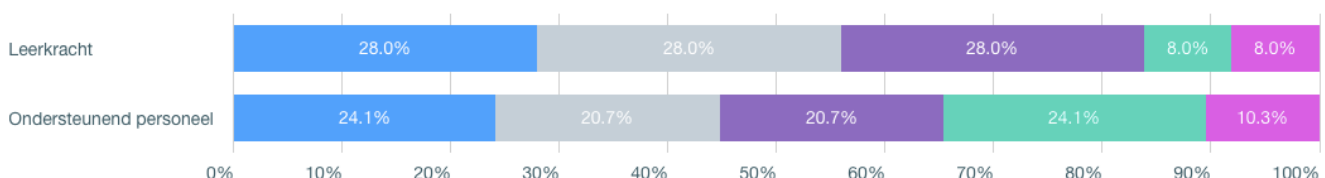

Tien respondenten hebben hun antwoord toegelicht. Uit die antwoorden komt naar voren dat er meer aandacht moet zijn voor 'leren leren' en wordt nogmaals een te grote klas benoemd waarin acht leerlingen in een rolstoel zitten. "Er is dus fysiek gezien te weinig ruimte in de klas om zelfstandig te bewegen." Daarnaast benoemt één van de respondenten: "We zijn zo geneigd om even te helpen, vooral waar een klas 'op tijd staat'. We zouden soms meer met de handen op de rug moeten begeleiden, de leerling meer tijd geven". Leerlingen meer tijd geven wordt bevestigd door andere respondenten die hun antwoord hebben toegelicht. Eén van de respondenten geeft aan: "Ik zou willen dat onze leerlingen vaker de school uit kunnen, voor een les op een reguliere school in de buurt of stage. Door corona is daar helemaal weinig van terecht gekomen." Een ander licht toe: "ruimtes, materialen en apparaten die zo ingericht zijn zodat iedereen erbij kan en deze kan bedienen". Tot slot wordt er aangegeven dat bij de aankomende verhuizing er rekening gehouden moet worden met de inrichting van de nieuwe ruimtes.

Leerkrachten vs. ondersteunend personeel

In grafiek 10 is te zien dat 28% van de leerkrachten aangeeft meer handen in de klas nodig te hebben om leerlingen te begeleiden. Ook wil 28% van de leerkrachten meer kennis over de ziektebeelden van de leerlingen. Bij het ondersteunende personeel geeft 21% aan meer kennis te willen opdoen over de ziektebeelden. Tevens geeft 24% van het ondersteunend personeel aan over voldoende kennis te beschikken om zelfredzaamheid te stimuleren. Bij de leerkrachten wordt dit aangegeven door 8% van de respondenten.

Grafiek 10: Wat hebben leerkrachten en ondersteunend personeel nodig?

Observaties

Totaal Categories: Alle

● Meer kennis over handelingen die bijdragen aan het stimuleren van zelfredzaamheid.
 ● Meer 'handen in de klas' zodat er meer tijd is om leerlingen te begeleiden.

● Meer kennis van de diverse ziektebeelden die leerlingen hebben en daarmee meer kennis over hun belastbaarheid.

● Niks, ik heb voldoende kennis om zelfredzaamheid te stimuleren bij leerlingen.
 ● Anders, namelijk:

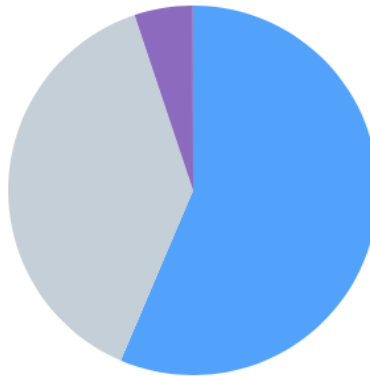
39

4.4 Stimuleren van zelfredzaamheid als doel

In hoeverre is het stimuleren van zelfredzaamheid een doel waar leerkrachten en ondersteunend personeel aan werken?

In grafiek 11 is te zien dat 56% van alle respondenten 'het werken aan zelfredzaamheid' een op zichzelf staand doel vinden. Daarnaast vindt 39% van alle respondenten 'het werken aan zelfredzaamheid' een doel wat tijdens andere vakken aan bod komt. Zij vinden het niet het uiteindelijke doel van onderwijs. Tot slot geeft 5% van alle respondenten aan dat 'zelfredzaamheid' niet een doel is waaraan ze werken.

Grafiek 11: Werken aan zelfredzaamheid als doel.

Observaties

Totaal Categories: Alle

- Werken aan zelfredzaamheid is een op zichzelf staand doel.
- Werken aan zelfredzaamheid komt tijdens andere vakken aan bod. Het is niet het uiteindelijke doel van onderwijs.
- Werken aan zelfredzaamheid is niet een doel waar ik in de klas of met de leerlingen aan werk.

39

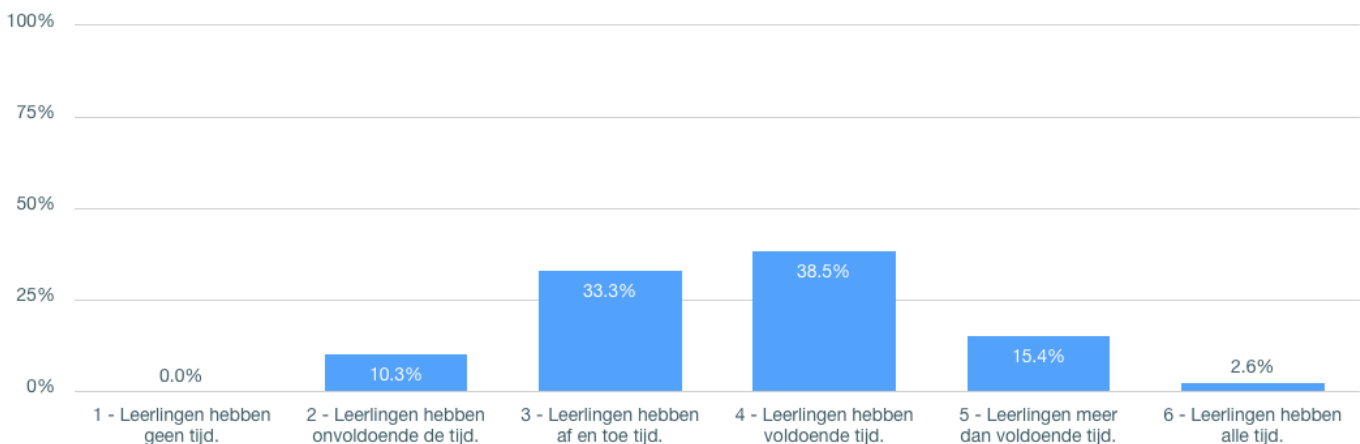
56.4%

38.5%

5.1%

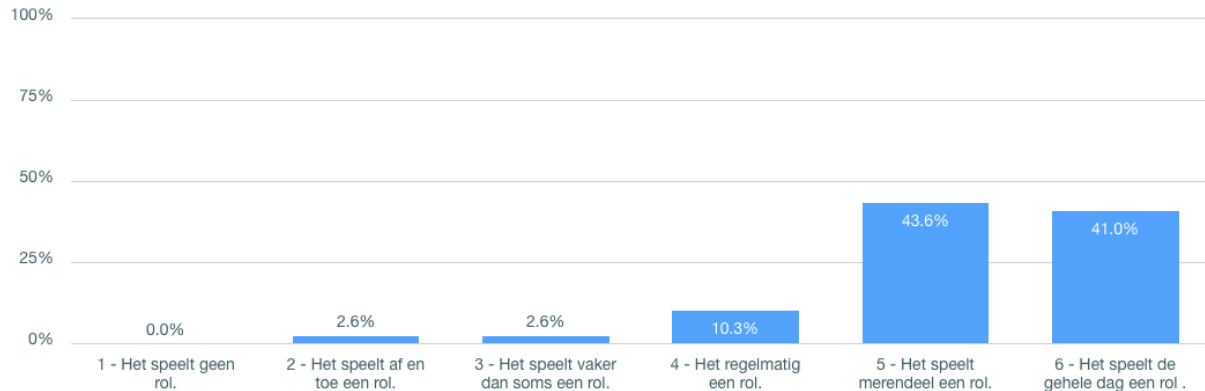
Alle respondenten geven aan dat 'het werken aan zelfredzaamheid' voorkomt op een schooldag, de mate waarin verschilt. In grafiek 12 is te zien dat 10% van de respondenten aangeeft dat leerlingen onvoldoende tijd krijgen om aan hun zelfredzaamheid te werken. 39% geeft aan dat leerlingen voldoende tijd krijgen om aan hun zelfredzaamheid te werken. Verder is af te lezen dat 33% aangeeft aan dat leerlingen hier af en toe voldoende tijd voor krijgen.

Grafiek 12: Hoeveel tijd krijgen leerlingen om aan zelfredzaamheid te werken?

In grafiek 13 is af te lezen dat 47% van de leerkrachten en ondersteunend personeel aangeven dat ‘het stimuleren van zelfredzaamheid’ gedurende het merendeel van de dag een rol speelt. Daarnaast zegt 41% dat het de gehele dag een rol speelt. Geen van de respondenten geeft aan dat ‘het stimuleren van zelfredzaamheid’ geen rol speelt.

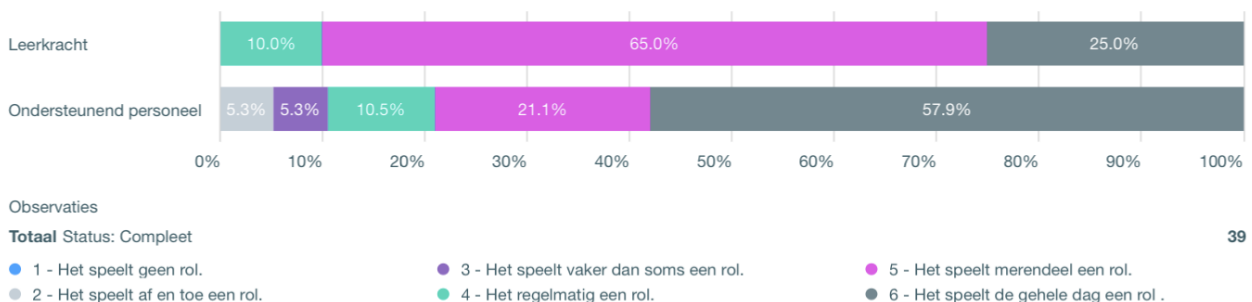
Grafiek 13: Hoe groot is de rol van het stimuleren van zelfredzaamheid?

Leerkrachten vs. ondersteunend personeel

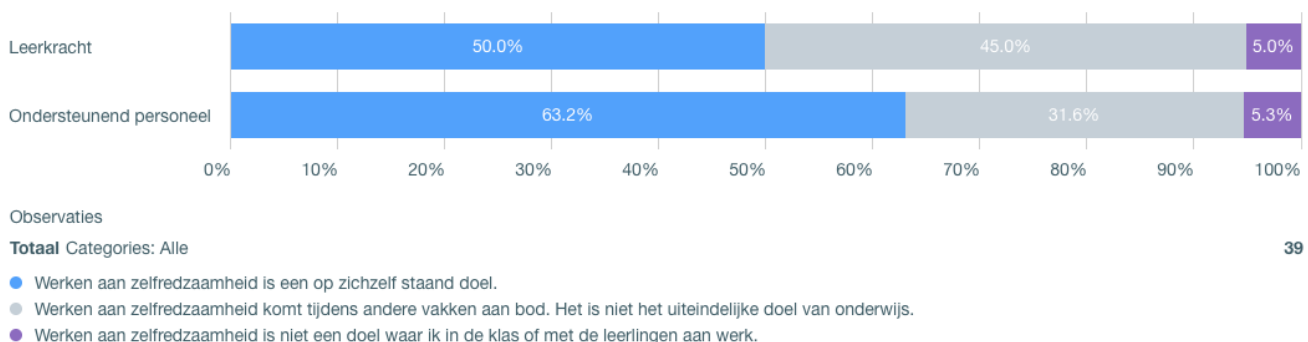
In grafiek 14 is te zien dat 65% van de leerkrachten aangeeft dat ‘het stimuleren van zelfredzaamheid’ het merendeel van de dag een rol speelt, tegenover 21% van het ondersteunend personeel. Van het ondersteunend personeel geeft 58% aan dat ‘het stimuleren van zelfredzaamheid’ de hele dag een rol speelt, tegenover 25% van de leerkrachten.

Grafiek 14: Zelfredzaamheid gedurende de dag: leerkrachten en ondersteunend personeel.

In grafiek 15 is te zien dat 63% van het ondersteunend personeel ‘het werken aan zelfredzaamheid’ een op zichzelf staand doel is. Van de leerkrachten geeft 50% aan het dit een doel op zich is. Verder is af te lezen dat voor beide categorieën 5% aangeeft niet te werken aan zelfredzaamheid.

Grafiek 15: Zelfredzaamheid als doel: leerkrachten en ondersteunend personeel.

Hoofdstuk 5 Conclusie en discussie

In dit laatste hoofdstuk wordt de discussie beschreven. Eerst wordt in de conclusie de resultaten geïnterpreteerd en wordt er antwoord gegeven op de onderzoeksvraag. In de discussie worden de beperkingen van het onderzoek weergegeven. Op basis van de conclusie en discussie volgen er aanbevelingen voor de basisschool.

5.1 Conclusie

Voordat er een antwoord wordt geformuleerd op de hoofdvraag, worden eerst de praktijkdeelvragen beantwoord.

Praktijkdeelvraag 1: *Wat verstaan leerkrachten en het ondersteunend personeel onder zelfredzaamheid?*

Er kan geconcludeerd worden dat het personeel over het algemeen zelfredzaamheid definieert als een 'gevoel van competentie' en 'een gevoel van autonomie'. Daarnaast geeft het personeel aan dat het gaat om 'jezelf kunnen redden in algemene dagelijks verrichtingen'. Bij de antwoorden van de leerkrachten komt een 'gevoel van competentie' en 'een gevoel van autonomie' ook naar voren. Het ondersteunend personeel is meer verdeeld over de definitie van zelfredzaamheid. Zij geven aan dat zelfstandigheid ook zelfredzaamheid definieert.

Daarnaast kan er worden gezegd dat het personeel van mening is dat zelfredzaamheid bijdraagt aan het gevoel van autonomie en eigenaarschap bij de leerlingen. Dat zelfredzaamheid een voorbereiding is op een plek in de maatschappij komt minder sterk naar voren. Dit is echter wel een van de redenen waarom het een speerpunt van de basisschool.

Praktijkdeelvraag 2: *Wat doen leerkrachten en het ondersteunend personeel om de zelfredzaamheid van leerlingen te vergroten?*

Leerkrachten en ondersteunend personeel geven voornamelijk leerlingen de tijd om zelf een opdracht uit te voeren zonder deze van de leerlingen over te nemen. Er kan worden geconcludeerd dat de leerkrachten en ondersteunend personeel de leerlingen begeleiden met 'de handen op de rug'. Tevens passen zij de moeilijkheidsgraad aan op de mogelijkheden van de leerlingen. Daarnaast hebben leerkrachten en ondersteunend personeel kennis van de belastbaarheid van leerlingen. Verder kan de conclusie getrokken worden dat leerkrachten vaker directe feedback geven aan leerlingen dan ondersteunend personeel.

Praktijkdeelvraag 3: *Hoe ervaren de leerkrachten en het ondersteunend personeel het stimuleren van de zelfredzaamheid van de leerlingen?*

Er kan geconcludeerd worden dat zelfredzaamheid het meest wordt gestimuleerd tijdens pauze- en eetmomenten. Dit zijn ook wel de 'vrije momenten' waarin leerlingen zelf keuzes maken, zelf handelingen uit moeten voeren en leren om om hulp te vragen. Daarnaast benoemen leerkrachten dat tijdens de weektaak zelfredzaamheid wordt gestimuleerd bij leerlingen. Het valt op dat ondersteunend personeel vaker aangeeft dat zelfredzaamheid wordt gevraagd tijdens verzorgingsmomenten.

Zowel leerkrachten als ondersteunend personeel ervaren over voldoende handvatten te beschikken om zelfredzaamheid te stimuleren. Daarentegen geven zij ook aan meer kennis te willen van handelingen die zelfredzaamheid stimuleren om dit proces te verbeteren. Leerkrachten geven vaker aan dat zij meer kennis willen opdoen over de ziektebeelden van de leerlingen om hun belastbaarheid beter in te kunnen schatten. Er valt te concluderen dat ondersteunend personeel vaker aangeeft over voldoende kennis te beschikken om zelfredzaamheid te stimuleren.

Praktijkdeelvraag 4: *In hoeverre is het stimuleren van zelfredzaamheid een doel waar leerkrachten en ondersteunend personeel aan werken?*

Geconcludeerd kan worden dat bijna alle personeelsleden zelfredzaamheid stimuleren bij leerlingen. Een enkeling geeft aan dit niet te doen. Meer dan de helft van de leerkrachten en ondersteunend personeel geeft aan dat het werken aan zelfredzaamheid een doel op zich is. Een kleinere groep geeft aan dat het werken aan zelfredzaamheid aan bod komt, maar dat het niet het uiteindelijke doel is van onderwijs. Ondersteunend personeel geeft vaker aan dat het werken aan zelfredzaamheid een doel op zich is. Daarnaast geeft ondersteunend personeel vaker aan dat het werken aan zelfredzaamheid de gehele dag een rol speelt. Leerkrachten benoemen vaker dat het een grote rol speelt, maar niet de gehele dag. Geconcludeerd kan worden dat ondersteunend personeel zelfredzaamheid vaker een doel op zich vindt, wat de gehele dag een rol speelt.

Hoofdvraag: *Welke handelingen voeren leerkrachten en ondersteunend personeel uit om de zelfredzaamheid van de leerlingen op de basisschool te stimuleren?*

In dit onderzoek is er gezocht naar een antwoord op de hoofdvraag door middel van de literatuur- en praktijkdeelvragen. Er kan worden geconcludeerd dat leerkrachten en het ondersteunend personeel met name leerlingen de tijd geven een opdracht af te ronden en deze niet over te nemen. Daarnaast past het personeel de moeilijkheidsgraad aan aan de mogelijkheden van de leerlingen. Er valt te concluderen dat het personeel 'het stimuleren van zelfredzaamheid' belangrijk vindt in de dagelijkse praktijk. Een groot aantal personeelsleden vindt 'het stimuleren van zelfredzaamheid' een doel op zich. Leerkrachten en ondersteunend personeel geven aan opdrachten aan te passen aan de mogelijkheden van de leerlingen en vooral leerlingen de tijd te geven om zelf een opdracht uit te voeren. Opvallend is dat veel respondenten aangeven dat zelfredzaamheid wordt gestimuleerd tijdens het werken met een weektaak. Echter komt het werken met een weektaak niet opvallend vaak naar voren wanneer respondenten worden gevraagd naar handelingen die ze inzetten om zelfredzaamheid te vergroten.

Tot slot kan geconcludeerd worden dat het personeel behoefte heeft aan meer kennis over handelingen die zelfredzaamheid stimuleren. Daarnaast geven zij aan meer kennis te willen opdoen over de ziektebeelden van de leerlingen om de belastbaarheid in te kunnen schatten.

5.2 Discussie

Dit onderzoek richtte zich op de leerkrachten en het ondersteunend personeel op de basisschool.

5.2.1 Validiteit en betrouwbaarheid

Van de 67 personeelsleden hebben 47 personeelsleden de enquête ingevuld waarvan 39 personeelsleden de enquête volledig hebben ingevuld. Dit betekent dat er een foutmarge van 10% is en een betrouwbaarheidsniveau van 94%. De groep met 39 respondenten bestaat uit 20 leerkrachten en 19 ondersteunend personeelsleden. Hierdoor is het mogelijk twee bijna gelijke groepen te categoriseren op basis van functie.

De uitnodiging om deel te nemen aan het onderzoek is verstuurd en halverwege de week is er nog een herinneringsmail verstuurd. Onbekend is waarom een acht personeelsleden eerder zijn gestopt met het invullen van de enquête. De respondenten zijn geheel anoniem gebleven, er is uit de reacties niet te achterhalen wie leerkracht of ondersteunend personeel werkt. Alle medewerkers hebben een uitnodiging ontvangen via hun werkmail, het is niet bekend of alle respondenten de enquête individueel hebben ingevuld. De onderzoeksresultaten hebben alleen betrekking op dit onderzoek door de wijze van data-analyse.

In dit onderzoek is ervoor gekozen om al het personeel te betrekken bij het onderzoek. Vanwege de grootte van de onderzoekspopulatie en de onderzoeksperiode is er gekozen om een

enquête af te nemen met meerkeuzevragen. Gesloten enquêtevragen hebben het nadeel dat het antwoord wat respondenten willen geven niet tussen de antwoordmogelijkheden staat. Vragen kunnen hierdoor sturend zijn. Dit is gedeeltelijk ondervangen door een optie 'overig' toe te voegen aan de meerkeuzevragen waardoor respondenten alsnog hun antwoord konden toelichten. Een andere optie was geweest een steekproef te doen onder het personeel. Hierdoor is de onderzoekspopulatie kleiner en kan data verzameld worden met behulp van interviews met open. Op die manier is de onderzoekspopulatie kleiner, maar is de data mogelijk waardevoller doordat respondenten zelf hun antwoorden kunnen formuleren. Tevens is er bij interviews de mogelijkheid om door te vragen. Mogelijk vervolgonderzoek kan zich richten op een verdieping van de resultaten van dit onderzoek.

5.2.2 Het bereikte resultaat

Er zijn verschillende afdelingen op de basisschool, waar leerlingen op diverse niveaus leren. Dit onderzoek heeft geen mogelijke verschillen tussen afdelingen inzichtelijk gemaakt, wel tussen leerkrachten en ondersteunend personeel. De resultaten geven, zoals verwacht, meer inzicht in de handelingen die het personeel uitvoert om zelfredzaamheid te stimuleren. Daarnaast is er inzicht in hoe het personeel het stimuleren van zelfredzaamheid ervaart. De verwachting was dat personeel het stimuleren van zelfredzaamheid als belangrijk beschouwd, mede omdat het een speerpunt is van de basisschool. De resultaten komen overeen met de verwachting. Een groot gedeelte van de leerkrachten en ondersteunend personeel geven aan dat het mogelijk wel het belangrijkste doel is waar ze aan werken. Wat opvalt is dat ondersteunend personeel het stimuleren van zelfredzaamheid vaker als een doel op zichzelf ziet, waar leerkrachten vaker aangeven dat het niet het uiteindelijke doel is van onderwijs. Ook komt naar voren dat ondersteunend personeel zelfredzaamheid stimuleert tijdens verzorgingsmomenten. Dit zijn momenten die leerkrachten niet met leerlingen hebben, waardoor zij dit waarschijnlijk ook niet geantwoord hebben.

Uit de theorie blijkt dat werken met een weektaak bijdraagt aan het stimuleren van zelfredzaamheid. Leerkrachten en ondersteunend personeel geven ook aan dat een weektaak bijdraagt aan de zelfredzaamheid van leerlingen, echter wordt deze in de praktijk niet veel ingezet. Opvallend is dus dat het personeel aangeeft dat een weektaak zelfredzaamheid stimuleert, maar dat een kleine groep dit inzet in de praktijk. Leerkrachten en ondersteunend personeel geven aan met name zelfredzaamheid stimuleren door opdrachten niet over te nemen van leerlingen, het aanpassen van de moeilijkheidsgraad en kennis hebben van de mogelijkheden van leerlingen. Dit komt overeen met wat er in de literatuur naar voren komt. Daarnaast komt het overeen met wat de directie benoemt als 'begeleiden met de handen op de rug'.

Over het algemeen komen de resultaten overeen met de verwachtingen. Dit onderzoek geeft meer inzicht in de handelingen die het personeel uitvoert om zelfredzaamheid te stimuleren. De meerkeuzevragen gaven handeling opties uit de theorie aan. Het is dus niet duidelijk welke handelingen het personeel nog meer uitvoert, omdat onzeker is dat respondenten dat hebben ingevuld bij de optie overig. Het is hierdoor lastig vast te stellen in hoeverre leerkrachten en ondersteunend personeel alleen maar theoretisch onderbouwde handelingen uitvoeren. In het theoretisch kader worden handelingen beschreven die zelfredzaamheid stimuleren. Leerkrachten, ondersteuners en directie hebben hierdoor een overzicht van onderbouwde handelingen die zelfredzaamheid stimuleren.

5.3 Aanbevelingen

Leerkrachten en ondersteunend personeel voeren gedeeltelijk de handelingen uit die in de literatuur naar voren komen, maar er is nog winst te behalen. Uit dit onderzoek komt naar voren dat zelfredzaamheid het meeste wordt gestimuleerd tijdens 'vrije momenten' zoals pauzes, buitenspelen en verzorgingsmomenten. Er wordt aanbevolen te onderzoeken hoe andere lesmomenten meer geschikt gemaakt kunnen worden om ook op deze momenten zelfredzaamheid te stimuleren. Een

voorbeeld hiervan is het inzetten van een weektaak of een planner, zodat leerlingen zelf hun werk moeten indelen.

Leerkrachten en ondersteunend personeel geven aan soms te werken in te grote klassen waardoor het stimuleren van zelfredzaamheid te kort wordt gedaan. Aan de directie wordt aanbevolen dit verder te onderzoeken. Verder komt naar voren dat leerkrachten en ondersteunend personeel meer kennis willen opdoen over de ziektebeelden van de leerlingen. Er wordt aanbevolen informatie over de ziektebeelden te verstrekken aan leerkrachten en ondersteunend personeel wat daar behoefte aan heeft. Er wordt lesgegeven op diverse niveaus waar in dit onderzoek geen rekening mee is gehouden. Voor een vervolgonderzoek wordt aanbevolen het mogelijke verschil tussen diverse afdelingen te onderzoeken.

Dit onderzoek heeft leerkrachten, ondersteunend personeel en de directie meer inzicht gegeven in handelingen die het personeel uitvoert om zelfredzaamheid te stimuleren. Leerkrachten en ondersteunend personeel geven aan over voldoende handvatten te beschikken, maar daarbij ook meer kennis willen over handelingen die zelfredzaamheid vergroten. Het literatuuronderzoek kan gebruikt worden om personeel te informeren over handelingen die zelfredzaamheid stimuleren. Op deze wijze kan het personeel handelingen toepassen die eerder nog onbekend waren. Dit draagt mogelijk bij aan de kwaliteit van het onderwijs waar uiteindelijk de leerlingen bij gebaat zijn.

Literatuurlijst

- Alkema, E., Kuipers, J., Lindhout, C., & Tjerkstra, W. (2015). *Meer dan onderwijs* (8ste editie). Koninklijke Van Gorcum.
- Baarda, B., & Bakker, E. (2012). *Basisboek methoden en technieken* (5de editie). Groningen: Noordhoff.
- Bijl, H., Veer, K. van der, Micklinghoff, T. (2013). *Opbrengstgericht werken aan Leren Leren*. Utrecht: School Aan Zet.
- CED-groep. (2012). *SO. Leerlijn Leren leren*. Rotterdam: CED-Groep.
- CP en gedrag. (2021). *De piramide van leren en begrijpen*. CP & Gedrag. Geraadpleegd op 16 april, van: <https://cpengedrag.nl/leren-begrijpen/de-piramide-van-leren-en-begrijpen/#top>
- Damen, L.H. (2003). *Onderwijsleermiddelen ZML. Activerend onderwijs: een weg naar gedeelde sturing*. Enschede: Stichting Leerplanontwikkeling (SLO).
- Delfos, M. (2020). *Ontwikkeling in vogelvlucht deel 1* (7de ed.). Amsterdam: SWP.
- Došen, A., & Morisse, F. (2015). *SEO-R2*. Garant.
- Holloway, J. M., & Long, T. M. (2019). The Interdependence of Motor and Social Skill Development: Influence on Participation. *Physical Therapy*, 99(6), 761–770.
<https://doi.org/10.1093/ptj/pzz025>
- Hooijmaaijers, T., & Stokhof, T., Verhulst, F.S. (2015). *Ontwikkelingspsychologie voor leerkrachten basisonderwijs*. Assen: Van Gorcum.
- Kijk op ontwikkeling. (2015). *Zelfstandigheid aanleren bij motorische problemen*. Geraadpleegd op 4 april 2021, van: <https://www.kijkopontwikkeling.nl/tips/zelfstandigheid-aanleren-bij-motorische-problemen/>
- Kikkert, D. (2019). *Zelfredzaamheid bij kinderen*. Door Ergotherapie. Geraadpleegd op 4 april 2021, van: <https://doorergotherapie.nl/zelfredzaamheid/>
- Maes, B., & Vlaskamp, C. (2020). *Ondersteuning van mensen met ernstige meervoudige beperkingen*. Den Haag: Acco.
- Marzano, R. J., & Miedema, W. (2014). *Leren in 5 dimensies* (1ste editie). Assen: Van Gorcum.
- Meulen, B. F., Putten, A. A. J., Poppes, P., Reynders, K., van der Meulen, B. F., & van der Putten, A. A. J. (2014). *Sporen van de reiziger*. Antwerpen: Garant.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2010). *Kerndoelen speciaal onderwijs*. Ministerie van OCW. p. 9-11 <https://slo.nl/sectoren/so/kerndoelen/>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2020). *Kerndoelen speciaal onderwijs zml-mg*.
- Movisie. (2020). *Eigen regie: Wat weten we en waar staan we?* Geraadpleegd op 22 april 2021, van <https://www.movisie.nl/artikel/eigen-regie-wat-weten-we-waar-staan-we>

- Movisie. (2020). *Zelfredzaamheid voor iedereen?* . Geraadpleegd op 4 april 2021, van <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Zelfredzaamheid-voor-iedereen%20%5BMOV-4544237-1.0%5D.pdf>
- Mytylschool Prins Johan Friso. (2019, oktober). *Schoolondersteuningsprofiel SO Mytyl Haren*. <https://pjfharen.openbaaronderwijsgroningen.nl/contentfiles/pjfharen/Document/547/547493.pdf>
- Mytylschool Prins Johan Friso. (2021). *Onze school*. Prins Johan Friso Mytylschool. Geraadpleegd op 10 maart, van <https://pjfharen.openbaaronderwijsgroningen.nl/onzeschool/index.html>
- Peters, I. (2008, juni). Samen veilig steigers bouwen. *HJK*, 2008. <https://www.hjk-online.nl/wp-content/uploads/Archief/HJK/Artikelen/2008/jrg35-nr10-juni2008/jrg35-juni2008-Peters-Handelingsgerichtwerken-Samenveiligsteigersbouwen.pdf>
- SLO. (z.d.). *Over SLO*. Geraadpleegd op 2 april 2021, van <https://www.slo.nl/over-slo/>
- SLO. (z.d.). *Trends en ontwikkelingen*. Geraadpleegd op 2 april 2021, van <https://www.slo.nl/handreikingen/beroepsgericht/handreiking-se-zw/onderwijsprogramma/trends/>
- SLO. (z.d.) *Zelfredzaamheid*. SLO. Geraadpleegd op 29 maart 2021, van <https://www.slo.nl/thema/meer/jonge-kind/lexicon/zelfredzaamheid/>
- Van der Donk, C., & Van Lanen, B. (2020). *Praktijkonderzoek in de school* (4de editie). Bussem: Coutinho.
- Van Eijkeren, M. (2012). *Pedagogisch didactisch begeleiden* (3de editie). Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Verhoeven, N. (2018). *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Wij-leren (z.d.) *Zelfstandigheid - uitleg begrippen onderwijs*. Wij-leren. Geraadpleegd op 2 april 2021, van <https://wij-leren.nl/zelfstandigheid.php>
- Zaal, S., Boerhave, M., & Koster, M. (2008, september). *Sociaal-emotionele ontwikkeling. Omschrijving fasen en bijbehorende begeleidingsstijl*. Cordaan. Geraadpleegd op 4 april 2021, van https://www.cordaan.nl/sites/default/files/downloads/boekje_seo_2008_410951_3.pdf